

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **309**

K. de Vries

Liturgische verouderingen

MEDITATIEF **314**

J.H. Smit

Eerst zien...

WANDELEN MET GOD **315**

B. Luiten

Nieuwsgierig

ACHTERGRONDEN **317**

R.D. Anderson

De doodstraf nog geboden

LITURGIE EN GEMEENTE **320**

A.L.Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop

Doorpraten over kritiek
op de invoering
van gezangen

KERK IN ORDE **326**

J. Westert/G.J. te Rietstap

Cijfers en feiten, de
gereformeerde kerken
financieel gezien 1

LIED VAN DE WEEK **328**

J. Smelik

Lied 58:

De schapen alle honderd

en verder...

Uit de kerken Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / K. de Vries

LITURGISCHE VEROUDERINGEN

Goed nieuws voor vele kerkleden. Er staan vooralsnog geen liturgische vernieuwingen op stapel. Er leeft een hardnekkig misverstand alsof de Deputaten Eredienst met allerlei voorstellen tot vernieuwing zouden komen. Niets is minder waar! Bijna alles wat zij de kerken voorstellen is oud. Van een eerbiedwaardige ouderdom.

In dit artikel wil ik in de eerste plaats aandacht besteden aan één hoofdstuk uit het rapport van Deputaten Eredienst. Het gaat over het zgn. 'ordinarium'. En over een daarmee gepaard gaande avondmaalsliturgie. Ik zal iets uit het rapport weergeven. En er wat opmerkingen bij maken.

In de tweede plaats wil ik in het algemeen nog iets zeggen over het werk van deze deputaten en hoe dat zou kunnen landen in de kerken.

Het ordinarium

Wat is het 'ordinarium'? Het ordinarium bestaat uit een aantal vaste onderdelen die al sinds de vroege eeuwen in de kerkgeschiedenis een

vaste plaats hebben gekregen in de eredienst. Te vergelijken met de vaste gewoonte die wij nog hebben overgehouden om elke zondag de Wet en de Geloofsbelijdenis uit te spreken of te zingen. Dit geloofsbelijdenis, het Credo, hoorde trouwens bij het ordinarium. Het gaat om de volgende teksten, eventueel als gezang:

Kyrie;

Gloria;
Credo;

Sanctus en Benedictus;

Agnus Dei.

Overigens, deze latijnse aanduidingen komen in de te gebruiken teksten niet voor. Alles is in het Nederlands vertaald.

De generale synode heeft aan De-

putaten Eredienst opdracht gegeven om te **kijken** of er een orde van dienst kan komen **naast** de reeds bestaande, waarin het ordinarium een plaats heeft. De deputaten bear- gumenteren in hun rapport eerst de wenselijkheid van zo'n orde van dienst. Ze komen ook met een ont- werp waarin de **onderdelen van** or- dinarium zijn verwerkt.

Ik loop ze – uitgezonderd het Credo – kort langs met enkele toelichtin- gen.

Kyrie en Gloria

Met deze onderdelen wordt de ere- dienst meteen na **votum** en **zegen-** groet ingezet. Ze worden gezongen. 'Kyrie eleison' betekent 'Heer, ont- ferm U'. Deze uitroep is ontleend aan **Mattëüs 15 : 22** (de Kananese

vrouw), **17 : 15** (de vader **van de maanzieke jongen**) en **20 : 30** (twee **blinden**). In die teksten en ook in de dienst is het geen schuldbelijdenis. De gemeente legt de nood van Gods schepping en wereld voor de Here neer. Het is een smeekebed **van** mensen die hun eigen onmacht, zwakheid **en** afhankelijkheid beseffen. De tekst is kort:

*Here God, ontferm U!
Christus, ontferm U!
Here God, ontferm U!*

Onmiddellijk op het Kyrie volgt het Gloria, **bestaande** uit twee delen. Het eerste deel is **ontleend** aan de **engelenzang**, Lukas 2 : 14. '**Gloria in excelsis Deo**' betekent 'Eer aan God in den hoge'. Het is een **regel-** rechte lofprijzing op Gods heil, dat in Christus verschenen **is**. Kyrie en Gloria sluiten goed op elkaar aan. Want in het belijden van je **afhan-** kelijkheid ligt tegelijk de **erkenning** en lofprijzing van Gods **liefdevolle** macht. In de bijbel zijn smeekebede en lofprijzing heel vaak door elkaar **heengeweven**. Zie bijvoorbeeld psalm 42 **en** 43.

De tekst van het Gloria luidt als volgt:

*Ere zij God in den hoge,
en wede op aarde
voor mensen van zijn welbehagen.
Wij loven U,
wij zegenen U,
wij aanbidden U,
wij verheerlijken U.
Wij zeggen U dank voor uw grote
heerlijkheid
Heer God, hemelse Koning,
God, almachtige Vader,
Heer, eniggeboren Zoon,
Jezus Christus,
Heer God, Lam van God,
Zoon van de Vader,
die de zonden der wereldweg-
neemt,
ontferm U over ons;
die de zonden der wereldweg-
neemt,
aanvaard ons gebed
die zit aan de rechterhand van de
Vader,*

*ontferm U over ons.
Want Gij alleen zijt heilig,
Gij alleen de Heer,
Gij alleen de Allerhoogste,
Jezus Christus,
met de Heilige Geest,
in de heerlijkheid van God de Va-
dep:
Amen.*

Sanctus en Benedictus

Na Kyrie en Gloria gaat de orde van dienst verder op een bekende manier. Gebed om verlichting van de Heilige Geest. **Schriftlezingen**. **Preek**. Lied. Geloofsbelijdenis. Dankzegging en voorbeden. **Kol-** lekte.

Dan volgt de viering van het avondmaal. Het ordinarium **func-** tioneert – als ik het goed begrepen heb – altijd in een dienst met **avondmaal**.

Na de nodiging volgt in de **avond-** maalsliturgie het '**Tafelgebed**', ook wel **genoemd** 'De Grote Lofprij- zing'. Eerst een **korte inleiding** met **daarin** een oproep om de **harten** te verheffen tot God en Hem te dan- ken. Vervolgens spreekt de voor- ganger een gebed uit met een lof- prijzing die rechtstreeks is ontleend aan Filippenzen 2 : 7-11. **Daarin** wordt beleden de **menswording**, zelfverloochening, het lijden en de kruisdood van Christus en zijn **ver-** hoging en verheerlijking. Vervolgens wordt in het slot **van** dit gebed de eenheid van de hemelse en aardse **liturgie** verwoord. **Daar-** mee **wordt** het zingen van het **Sanctus** (betekent: 'heilig') en **Benedic-** tus (betekent: 'gezegend') **ingeleid** die **in** feite **bij** het gebed horen. De voorgangerspreekt de volgende **in-** leidende woorden.

*En daarom, met allen die voor uw
troon staan,
met engelen en krachten en mach-
ten,
met alles wat adem heeft,
zingen wij U toe:
(Sanctus)
Heilig, heilig, heilig
is God, de HERE Zebaoth.*

KERNREDACTIE:

DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNINK, DRS. I.D. HAARSSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DRS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE/ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
Oe Reformatie, Postbus 24, 8280 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studen-
ten f 74,00 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 149,00 per jaar (Europazeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers j 2.05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Braiectah.

Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

*Vol zijn hemel en aarde
van zijn heerlijkheid
(Benedictus)
Hosanna in de hoge!
Gezegend Hij die komt
in de naam van de Heer.
Hosanna in den hoge!*

Duidelijk herkenbaar zijn deze woorden afkomstig uit Jesaja 6 : 3 en uit Openbaring 4 : 8. Ze zijn al in de eerste eeuwen gebruikt. De kerkvaders hebben steeds benadrukt dat door het zingen van het Sanctus de kerk op aarde instemt met de lofprijzing van de engelen in de hemel. Een plaatselijke gemeente kan klein zijn en samenkomen in een eenvoudige kerkzaal. Maar al zingend in g zij zich bewust worden van de geweldige ruimte waarin zij zich bevindt. Wij zijn genaderd "tot de berg Sion, tot de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem, en tot tienduizendtallen van engelen, en tot een feestelijke en plechtige vergadering van eerstgeborenen die ingeschreven zijn in de hemelen en tot God, de Rechter over allen, en tot de geesten der rechtvaardigen die de voleinding bereikt hebben, en tot Jezus, de Middelaar van een nieuw verbond..." (Hebr. 12 : 22-24). De tekst van het Benedictus is ontleend aan Psalm 118 : 26 en Matteüs 21 : 9. Deputaten maken overtuigend duidelijk dat deze woorden vrij zijn van latere roomse interpretaties, die ze in verband brengen met het misoffer. Een soortgelijke interpretatie van bijvoorbeeld het gebed 'Geef ons heden ons dagelijks brood' in g het gebruik van het Onze Vader evenmin onder de verdenking van ketterij stellen.

Agnus Dei

Na het Benedictus volgt de instelling van het avondmaal uit 1 Kor. 11. Dan elementen van de gedachtenis van Christus en de gemeenschap. Na het Onze Vader volgt het Agnus Dei. 'Agnus Dei' betekent 'Lam van God'. Ook dit gebed (tot Christus)

wordt (driemaal achtereenvolgend) vlak voor de uitdeling van brood en wijn.

*L m van God,
Die de zonden der wereld weg-
neemt,
ontferm U over ons.
(geef ons uw vrede.)*

Met deze woorden wees Johannes de Doper de Here Jezus aan (Joh. 1 : 29). Ook in het boek Openbaring wordt Christus heel vaak het Lam genoemd. Deze benaming herinnert aan zijn volkomen offer waarvan het avondmaal een gedachtenis is. Op basis van dit offer mogen wij pleiten op Gods ontferming over zondaren en verlangend uitzien naar de vrede. Tenslotte volgt de uitdeling met de bekende woorden, de dankzegging en de slotzegen.

Enthousiast

Was ik vorige week al enthousiast over de voorstellen van deputaten, over deze voorstellen ben ik nu veel enthousiaster. Er zijn hooguit wat kleine details waar ik vragen bij krijg. Bijvoorbeeld bij de aanhef van het Tafelgebed. De voorganger opent: "De Heer zij met u" De gemeente antwoordt: "Ook met u zij de Heer". Snuif ik hier een clericalistisch luchje op? De dienaar en de gemeente groeten elkaar. Deputaten proberen dit te onderbouwen. Maar het overtuigt mij niet. Ook al vanwege het merkwaardige moment midden in de dienst. Het doet mij denken aan m. G.B.J. H i k - man die voor de radio & toestand in de wereld bespreekt en ergens halverwege zijn verhaal opeens zegt: 'Overigens, goede morgen luisteraars'. Ongetwijfeld is het allemaal veel ernstiger bedoeld. Maar toch... Hoe dan ook, afgezien van m'n klein detail ben ik heel opgetogen. Ik hoop van harte dat wij als kerken de dag zullen beleven waarop we een orde van dienst op basis van or-

dinarium-teksten gaan gebruiken. Mits dat ingekaderd wordt in goede afspraken.

Laat ik eerst de redenen voor mijn enthousiasme opsommen.

1. De lofprijzing op God en het Lam en de dankzegging krijgen veel meer een vaste en waardige plaats in de eredienst en in de avondmaalsviering. Dat is beslist winst ten opzichte van de nu geldende orden van dienst.

2. Deze ordinariumliturgie heeft zelfs in de verste verten niets te maken met nieuwluchterij of niet tot experimenteren of uitproberen. Dit is niet nieuw, maar oud. Echter niet gedateerd. Het is van een ouderdom die eerbiedwaardig is. Zo oud als Christus' kerk zelf. Met lijnen die teruggaan tot in de oude bedeling.

3. Door deze teksten op te nemen in ons liturgie maken we onszelf nog meer bewust van de grootheid waarin een gereformeerde eredienst zich bevindt. Een grootheid in ruimte en tijd. Te denken valt dan aan de verbinding tussen hemel en aarde, zoals in Hebr. 12 beschreven. Een verbinding met de kerk wereldwijd. En ook met de kerk van alle eeuwen. Deze teksten tillen de plaatselijke eredienst nog duidelijker uit boven het niveau van plaats- en tijdgebondenheid.

4. Dit zijn teksten die zo uit Gods Woord komen.

Wat hebben deze teksten een kracht! Geen wonder: ze komen haast allemaal uit Gods Woord. Kort, bondig, doorzichtig. Om de woorden van prof. dr. C. Trimp te gebruiken, die meer dan eens wordt geciteerd: de teksten zijn 'van een grote schoonheid'.

Naar mijn smaak maken deze teksten ons meer bewust van Gods heilige aanwezigheid. Daarin zijn ze sterker dan formulieren rond het avondmaal. Al zullen we die formulieren niet kunnen missen! Zie onder.

Fasten your seatbelts!

Al lezend in het rapport van Deputaten Eredienst ben ik tot steeds grotere hoogten gestegen. Maar eenmaal sla je het boek dicht. En dan realiseer je je dat je aan de landing **zult moeten** beginnen. Het Grote Afdalen om weer met beide benen op de grond te staan. De koude **grond** van de weerbarstige **werkelijkheid**.

Een werkelijkheid waarin **wij** gereformeerden nog maar weinig gevoel voor **liturgie** lijken te hebben overgehouden.

Een werkelijkheid waarin veel gereformeerde **kerkmensen** een geweldige koudwater-vrees hebben voor alles wat **anders** is. Waarin velen alles wat anders is afdoen als vernieuwing, ook als het zo oud is als de kerk zelf.

Een werkelijkheid **waarin** de kerkgeschiedenis voor het besef van velen niet verder **teruggaat dan** tot hun eigen jeugd.

Een werkelijkheid met mensen die de mug van een **kleine** liturgische aanpassing zorgvuldig uitziften maar de kameel van het niet meezingen, het niet komen of elders kerken zomaar doorslikken.

Een werkelijkheid waarin je soms het moedeloos **makende** gevoel krijgt dat mensen alles best vinden in de kerk als het maar wel precies hetzelfde is als altijd. Als het ze maar niet wakker doet **schrikken**. Als het automatisme, de **ritualisering** en de **vormendienst** maar niet doorbroken worden.

Een werkelijkheid waarin je ook deze mensen met liefde en zachtmoedigheid tegemoet wilt treden.

Maar na deze bittere beelden doemen de **vele** mensen op die helemaal niet zo uit zijn op experimenten. Die zich helemaal niet laten leiden door **vernieuwingsdrift**.

Maar die wel erg blij zijn met alles wat de eredienst voor de Here opluistert en wat de betrokkenheid van de mensen verhoogt. Die het erg belangrijk vinden dat hun kinderen na de kerkdienst ook eens

zeggen: dat was mooi!

Maar is zelfs voor velen van hen niet een grote afstand tussen **hun** beleving en een ordinarium-liturgie met daarin **o.m.** het afwisselend spreken van voorganger en gemeente? Met andere woorden: lopen deze voorstellen van Deputaten Eredienst niet ver voor de muziek uit? Waarmee nog niet gezegd is dat dat Eet zou mogen...

In elk geval doen we er goed aan, **terwijl** we onze veiligheidsgordels vast maken voor de landing, ons af te vragen: hoe kunnen we veilig landen **zonder brokken** te maken?

Naar een geslaagde landing

Wil de landing van deze voorstellen in de kerken slagen, dan zijn mijns inziens onder meer de volgende dingen van **belang**.

1. *Het klassieke formulier* bewaren
Deputaten geven zelf al aan dat de orde van dienst met **ordinariumteksten** uiteraard niet in de plaats komt van de huidige orden van dienst. Eén **van** de redenen daarvoor is in elk geval dat de klassieke **avondmaalsformulieren** niet in onbruik mogen raken. Want zij bevatten een onderwijzend gedeelte dat in de ordinarium-viering niet voorkomt. Bij frequente viering van het avondmaal kunnen de kerken een minimum-aantal vieringen afspreken, waarbij het klassieke formulier gebruikt dient te worden.

2. Zweverigheid **en** ritualisme?

Verder is het een open vraag hoe vaak per jaar de ordinarium-orde gevolgd zou moeten worden. **Paradoxaal** genoeg aarzel ik juist omdat het zo mooi en strak is. Te vaak zou het niet goed werken. ik hoor al fluisteren dat de teksten vanwege hun schoonheid boven de **werkelijkheid** zweven. En vanwege hun strakheid ritualisme **en** **afnemende** betrokkenheid in de hand kunnen werken. Het is moeilijk in te schatten wat daarvan **waar** is. Deze **be-zwaren** gelden trouwens deels ook voor de gangbare liturgieën.

Deputaten pleiten niet voor een welkelijks **gebruik**. Maar het lijkt me zaak dat de synode zich bezint op eventuele nadelen zoals hierboven genoemd.

3. Liturgische *pluriformiteit*

Ergens in hun rapport spreken deputaten over het nut van eenheid en herkenbaarheid in de liturgie binnen de kerken. Tegelijk zeggen ze dat dit principe niet wettisch en legalistisch moet worden gehanteerd. In de praktijk lijkt het erop dat het tweede ideaal het eerste steeds meer **zal** verteren.

Het lijkt **mij** verstandig om maar ronduit te erkennen dat er wel degelijk verschillen groeien in de vormgeving van liturgie. Nu al **zijn** er ja-kerken en nee-kerken. **Ja-kerken** grijpen **alle** vrij gegeven variatie met beide handen aan. Zij zijn bijvoorbeeld blij met de **proefbundel** gezangen, zingen het 'amen', voerden de elementen 'schuldbelijdenis **en** genadeverkondiging' in, hebben wel eens een koor in de kerkdienst etc. Kortom maken van alle geboden ruimte maximaal gebruik. Nee-kerken doen dat alles (nog) niet. En dus groeit er verschil.

Wanneer de synode **van** Leusden nieuwe orden van dienst goedkeurt en vrijgeeft, dan zal het verschil tussen ja-kerken en nee-kerken alleen maar groter worden.

Is dat erg? Volgens mij niet. Voor een goede landing van het **deputatenrapport** is het van belang dat de synode het goed recht van liturgische verscheidenheid tussen plaatselijke kerken erkent. Mits alle variatie blijf binnen de door de kerken afgesproken mogelijkheden is er niets tegen dat de kerkdienst er in een ja-kerk heel anders uitziet dan in een nee-kerk. Want de **princi-piëel** onmisbare elementen zijn er toch. Bepalend voor de onderlinge eenheid **tussen** de **kerken** is de binding aan Gods Woord, zoals beleden en onderschreven in de drie formulieren van eenheid. Binnen die eenheid hoeft liturgische variatie onder de genoemde voorwaar-

den geen probleem te zijn. Juist door op het punt van principiële eenheid in de leer **pal** te stam, schep je de ruimte om op liturgisch vlak juist erg soepel te **zijn**. Goede pluriformiteit is niet slecht. Daar komt bij dat kerken van plaats tot plaats onderling verschillen. Het **kan** getuigen van zorgvuldig (**kerkenraads**) **beleid** dat de ene kerk veel omzichtiger te werk gaat met variatie dan de andere. Daarmee doe je recht aan de zelfstandigheid van de plaatselijke **kerk**. Hoe enthousiast je bijvoorbeeld als predikant of kerkenraad **ook** kunt zijn over een orde van dienst met **ordinariumteksten**, dat wil niet zeggen dat het voor de gemeente die je **dient** goed is om die in te voeren.

4. Heldere uitleg, zorgvuldige invoering

Een ander punt wat met een goede landing te maken heeft, is goede voorbereiding van de praktische invoering. M.i. had de invoering van de **proefbundel** gezangen beter voorbereid kunnen worden. Juist in de **uitvoeringsfase** moet je alles doen om onnodige wrijving en wrevel te voorkomen.

Een van de grootste **knelpunten** voor een geslaagde landing van de voorstellen van Deputaten Eredienst is: de grote onbekendheid van gemeenteleden én **kerkenraads**-leden met de materie. Wat overigens niemand kwalijk genomen **hoeft** te worden. Gelukkig komen deputaten al met voorstellen om delen van het rapport samen te **vatten** en apart uit te **geven**. Zoals ze dat al eerder deden in Licht op Liturgie. Maar daarmee ben je er niet. De meeste mensen lezen nu eenmaal niet veel. Je moet het gewoon **vertellen**. Op een **gemeentevergadering**. Zou **het** daarom niet zinvol zijn om **daar** een soort model bij te leveren voor een bespreking van de voorstellen op de kerkenraad en met de gemeente?

Ook zullen de nieuwe melodieën waarop de ordinarium-teksten gezongen worden, aangeleerd **moeten** worden. Misschien een CD?

Waar blijf je de vernieuwing?

'Liturgische verouderingen' staat boven dit artikel. Nog één vraag zit hieraan vast. Waar blijven nu de meer eigentijdse liturgische ideeën?

Bij de gezangen-kwestie is het ook al een deels verouderde **proefbundel**. Eigentijdse gezangen uit Opwekking of **E&R-bundel** zijn (nog) niet ter beproeving aangeboden. Het **deputaatschap** Eredienst lijkt net zo te werken. Zij oriënteren zich vooral op het verleden. Dat roept ongetwijfeld vragen op bij veel enthousiaste **kerkleden**. Waar **blijft** nu eigentijdse vernieuwing?

Deputaten Eredienst hadden van de synode de opdracht gekregen om *"bij de bezinning op de vormgeving van de eredienst de huidige tijd en cultuur in rekening te brengen..."*. Deputaten geven nu aan dat ze met die opdracht nog niet klaar zijn. Ze vragen om een nieuwe opdracht van de synode.

Wel onderbouwen ze hun keus om eerst naar het verleden te kijken. Het zou onjuist zijn om bij **be- zinning** op liturgische aanpassingen voorbij te gaan **aan** generaties van christenen **voor** ons.

Intussen ligt hier nog altijd een spanningsveld. Enerzijds pleiten **kerkmensen** voor meer spontaniteit en minder strakke ('hoogkerkelijke') vormgeving. De kerkdiensten mogen best wat losser en **eigentijds**er. Anderzijds is er een tendens waarneembaar, ook bij de door de kerken benoemde deputaten, waarin juist **weer meer** aandacht komt voor hoogstaande liturgische tekst en zorgvuldig vastgelegde **vormge- ving**.

Dat roept de vraag op of die **spanning** opgeheven kan worden en zo ja hoe. Een volgend te benoemen **deputaatschap** zal op dit punt **toch** echt kleur moeten bekennen.

Ds. K. de Vries is predikant van de Gereformeerde Kerk van Alphen aan den Rijn.

UIT DE KERKEN

Kortingsregeling verlengd

De kortingsregeling voor de **proefbundel**-editie van het Liedboek voor de kerken **verlengd** van 1 januari tot 1 april 1999. Daarna geldt de voor het Liedboek gebruikelijke kortingsregeling. De deputaten voor synodaal-generale publicaties laten verder weten dat van het Liedboek een groot-lettereditie bestaat. Als aanvulling daarop heeft de stichting **Bralectah** een vergrote editie gepubliceerd van het katern dat in de proefbundel-editie is opgenomen. Ook is bij **Bralectah** een vergrote uitgave van het *Gereformeerde* Kerkboek verkrijgbaar. Verder is **daarvan** bij de boekhandel een zogenaamde 'kanseeditie' verkrijgbaar.

Splitsing in Drachten

Vanaf 1 januari is de kerk van Drachten-ZuidOost gesplitst in twee gemeenten. Drachten-Oost telt ongeveer 500 leden. De gemeente is vacant en maakt gebruik van het kerkgebouw 'De Hoeksteen'. **Drachten-Zuid/West** start met 530 leden. Predikant is ds. J. Kruidhof. Voor de zondagse erediensten maakt ook deze gemeente gebruik van 'De Hoeksteen', terwijl ze in het bezit is van een eigen **zalencentrum**.

Radiokerkdienst

Op D.V. 17 januari a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Utrecht. Voorganger zal in deze dienst zijn ds. A. Buursema.

M meditatief

Maar Mozes zei: Doe mij toch uw heerlijkheid zien (Ex.33,18)

Zou je dat willen? De HERE zien?

Wat een vraag.

Dat kan toch helemaal niet? De HERE woont in een on-toegankelijk licht. Daar kunnen je ogen nooit tegenop. Geen *mens zak mijn aangezicht zien en leven, spreekt de HERE. Daar heb je het al. Een algemeen kijk- en vraagverbod. Wat heb je dan nog te willen?*

Dat hoeft toch helemaal niet? Het gaat er toch om dat Hij voor je **zorgt? Bewaring** onderweg. Een veilige aankomst. Als God dat allemaal geeft. Wat **heb je** dan nog te willen?

Toch vraagt Mozes dit. Klaar met zijn missie. Uit onderhandeld. Wat een resultaat! De dans rond een kalf is het laatste feest voor Israël. Vernietiging wacht. Maar de HERE doet het niet. Geen

vuur van de hemel. De dans rond een kalf berooft Israël van z'n **Gids.** Maar de **HERE** gaat toch mee. Op reis door de woestijn.

Alles bereikt. **Wat** wil je nog meer?

***

Dat ene. Gods heerlijkheid **zien. Opeens draait** het niet meer om het resultaat. Om wat God *geeft.* Maar om wie Hij *is.* Mozes wil de HERE zien. Nog beter leren kennen. Wie is de Spreker achter alle beloften? Als Hij z'n gezicht eens liet zien... Wat zou dat fantastisch zijn. Niet het *krijgen. Maar het kennen. Toon mij uw heerlijkheid!*

En het antwoord? Eerst neemt de **HERE Mozes** in bescherming. Je kunt nooit doordringen in Gods majesteit. Maar je ziet hoe de HERE vol liefde Mozes ogen bedekt (vs.21-23). Niet Gods aangezicht zelf.

De HERE laat horen wie Hij is. Ik *zal in mijn luister aan U voorbij gaan en de naam des*

Here voor u uitroep: Ik zal genadig zijn, wie ik genadig ben, en Mij ontfermen, over wie ik Mij ontferm.

***

Zou je dat willen? De HERE zien?

Geen blik kun je werpen. Het word je **niet gegund.** Maar luister goed. Luister naar Gods karakter. Wat Hij van zichzelf laat zien. Ik zal *genadig zijn, wie Ik genadig ben, en Mij ontfermen, over wie Ik Mij ontferm.*

Zou je dat willen? De HERE zien?

Als je Jezus Christus kent, scherpt God je blik. Niemand *heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die aan de boezem des Vaders is, die heeft Hem doen kennen (Joh.1,18).* Je ziet Gods ontferming. *In het aangezicht van Christus (2 Kor.4,6).*

Ds. J.H. Smit is predikant van de Gereformeerde Kerk van Brunssum.

W wandelen met God

Hoe nieuwsgierig bent u?

Nee, u hoeft het antwoord niet in te sturen. Maar probeer dan wel eerlijk te zijn.

Misschien komt u tot de ontdekking, dat u wel erg nieuwsgierig bent. Dat u graag alles wilt weten. En zoiets zeg je natuurlijk liever niet hardop.

Verlangen

Vreemd eigenlijk, dat deze eigenschap zo negatief bekend staat. Volgens het woordenboek is 'nieuwsgierig' niet anders, dan dat je het verlangen hebt om te weten. Wat is daar mis mee?

Het antwoord ligt voor de hand. In de praktijk is nieuwsgierigheid hetzelfde gaan betekenen als 'je neus in andermans zaken willen steken'. Dingen willen weten, waar je niets mee te maken hebt. Op die manier wordt het bemoeizucht, niet zelden gepaard met allerlei vormen van geroddel. Inderdaad, dat is slecht! Maar stel, dat je je erg hebt ingespennen voor een bepaalde zaak, ben je dan niet nieuwsgierig naar de afloop? Verlang je dan niet te weten hoe het resultaat zal zijn? Dat is toch normaal?

En nu vooral: stel, dat je beloften zijn gedaan, ben je dan niet nieuwsgierig naar de vervulling? Is er dan niet een gezond verlangen naar het bewuste moment?

Verwachting

Het valt op, dat de Here steeds opnieuw zijn kinderen nieuwsgierig heeft gemaakt. Toen Abraham werd

geroepen, wist hij meer niet dan wel. Zo trok hij uit in een hoog gespannen verwachting. In de woestijn beloofde God vlees aan zijn volk. De mensen waren stomverbaasd en zeer benieuwd hoe dat zou kunnen.

En God beloofde brood, middenin de woestijn. Hij gaf het niet meteen, maar zegde het toe. Zo wekte Hij bij ieder nieuwsgierige verwachting.

De profeten werden tot het volk gestuurd met boodschappen, die ze zelf niet overzagen. Jesaja moest zeggen, tegen de mensen in de ballingschap, dat er dubbel en dwars was betaald voor al hun zonden (Jes. 40). Hoe dan? Door wie? Amos moest profeteren, dat midden op de dag de zon verduisterd zou worden, bij de rouw over een eerstgeborene (Amos 8). Hoezo? Wanneer dan?

Petrus schrijft dat de profeten hebben gezocht en gevorst naar Gods bedoeling met hun eigen spreken. Ze hebben zich ingespannen om daar meer van te ontdekken, in een gelovige nieuwsgierigheid.

Als je daarop let, ontdek je dat God zo stelselmatig handelt. Hij belooft wat Hij gaat doen. Hij doet dat in termen, die heel nieuwsgierig maken. Het laat zich verstaan, dat dit een bedoeling heeft. Zo leren wij tot God op te zien, van Hem een grote verwachting te hebben. Het wordt voor ons tot een manier van leven, een hoopvol leven met God.

Geloof

Eén van de ergste dingen is dan ook, dat die verwachting in ons leven zou verdwijnen.

Daarvan staan voorbeelden genoeg in de bijbel, helaas. Mensen vinden het dan te lang duren, voordat God doet wat Hij heeft beloofd. Dan vergeten ze de beloften, ze boeien niet meer. Of er komen andere verlangens voor in de plaats, de verwachting wordt bijgesteld vanuit de eigen begeerten.

Toen Jezus werd geboren, was er nog maar een beperkt aantal mensen dat werkelijk de Verlosser verwachtte. Terwijl er zoveel over Hem was gezegd, door de eeuwen heen! Maar de meeste mensen dachten daar niet meer aan. Ze hadden er zelfs geen antenne meer voor: de boodschappen van de herders en de wijzen werden niet eens opgevangen.

Zo kan dat dus gaan: God wekt verwachting, maar de mensen raken hun nieuwsgierigheid kwijt. En wanneer God dan uiteindelijk geeft wat Hij belooft, is er bijna niemand aanwezig om het te zien en te ontvangen.

Vandaar de vraag: hoe nieuwsgierig bent u? Niet in die negatieve zin, maar gelovig nieuwsgierig. Hoe belangrijk is in uw leven de belofte, dat u God zult zien? Dat u zult leven in Gods heerlijkheid, op een nieuwe aarde? Dat er geen dood meer zal zijn, geen ziekte en geen verdriet? Dat bij Jezus' komst alles nieuw wordt?

De schepping kijkt reikhalzend uit naar het bekend worden van Gods kinderen en naar de bevrijding van alles wat vergankelijk is (Rom. 8). Dat zal dan toch ook kenmerkend zijn voor die kinderen zelf?

God **laat** verkondigen wat Hij doet en doen zal. Zijn beloften **laat** Hij venegelen in **doop** en avondmaal. 'Denk **erom**, vergeet **ze** niet! Hier **ben** **Ik** **mee bezig!**' **Dus** zal het **belangrijk** zijn in onze **aandacht** bewust ruimte te maken voor **het** gelovig **bedenken** van **Gods** beloften. Als je dat niet of nauwelijks doet, komt je leven er heel anders uit te zien. Met de nieuwsgierigheid verdwijnt dan ook de interesse. In **&** **praktijk** wordt het een leven zonder God.

Geduld

Maar waarom duurt het dan toch allemaal zo vreselijk lang? Op **Jezus'** eerste komst is eeuwen gewacht, en nu zijn we alweer bijna **2000** jaar verder.

En dat niet alleen, **Ook** in het **persoonlijk** leven kan het **allemaal** zo lang duren, **voordat** het licht doorbreekt. Tegenslag en teleurstelling kunnen jarenlang de overhand hebben. **Als** het **zó lang** duurt, krijg je dan juist **niet** het tegenovergestelde van **een** gezond verlangen?

Dan moeten **we** hierbij nog iets **bedenken**, **Namelijk** dit, dat God **ons** laat weten en voelen, dat Hij **niet** werkt op bestelling. Niemand heeft bij **Hem** genade **besteld**, vergeving van zonde, **aanname** tot laad, vervulling met de **Geest**, enz. Wat God belooft en **geeft**, heeft Hij **allemaal** zelf bedacht en gewild. In onze gedachten zou het niet eens opgekomen **zijn**, en we zouden het vierkant weigeren. **Dáárom** **geeft** God op **zijn** tijd, om ons er voortdurend erbij te bepalen dat **het** hierin **gaat** om **zijn** initiatief. Geloof en geduld zullen **hand** in **hand** **moeten** gaan (Hebr. 6:12). Wachten **kan** lang duren, maar wie **wacht** op God zal dat **nooit** tevergeefs doen.

Volharding

En was het alleen maar een kwestie van geduld! **Maar** het kan nog **veel moeilijker** worden. Tegen Maria werd gezegd, dat er een zwaard door haar ziel zou gaan. Wat ver-

wacht je nog van je Zoon, wanneer Hij gekruisigd wordt? Is **dat** niet **het** einde van alle verwachting? Tegen Maria werd het gezegd, voor ons staat dat genoteerd. Alles wat je hoopt kan tegen je gebruikt worden. De vijandschap ontziet niets en niemand. **Alles** **wat** je dierbaar is, kan worden aangetast. Zelfs je eigen vlees en bloed moet je overgeven. Ben je dan nog erg nieuwsgierig naar **het** verdere verloop? Bekend is de **tegenstem**, **wanneer** de heilbode de terugkeer uit de ballingschap mag **aankondigen** (Jes. 40): 'Wat zal ik roepen? Alle vlees is **gras** en zijn schoonheid als **een** bloem in het veld...' Met **ank-**re woorden: **er** zijn al zoveel doden gevallen, en **er** is **zoveel** kapot gegaan, zullen **deze** mensen ooit nog **blij kunnen** zijn? Is **er** geen **verdriet**, dat altijd blijft als **een** wolk voor de zon?

Ja, &t is zo, **ais** je **alleen** naar **menselijke** mogelijkheden **kijkt**. Toch moet de heilbode **zijn** boodschap gaan brengen aan de steden van **Juda**: 'zie, hier **is** uw God!'. **Dat** is het **antwoord** op alle **tegenstemmen**. God komt. Hij komt zelf. En als **Hij** **komt**, is dat zo overweldigend en allesvervullend, dat **het** licht alle donker verdrijft. Hoe is het mogelijk! Hoe zal dat **zijn**? Meteen is de nieuwsgierigheid weer **gewekt**. **Houden** zo! Want dat is precies de bedoeling.

Nooit kan het geloof te veel **verwachten**.

De verwachting kan alleen maar te weinig zijn.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-C.

U uit de kerken

Aangenomen naar Zuidwolde: i.c.m. Ruinerwold-Koekange: P.G. Boon, kandidaat uit Zwolle die **bedankte** voor MusselkanaalValthermond in Noardburgum; naar Amersfoort-Noord: G. Zomer te **Nijkerk**, die **bedankte** voor IJmuiden. Beroepen te Leusden: R.Th. de Boer te Ureterp. Bedankt voor Venlo: B. van Zuijlekom te Pijnacker-Nootdorp; voor Spakenburg-Noord: P. Niemeijer te Dordrecht.

Ds. J. Blokland overleden

Op 27 december is ds. J. Blokland, emeritus-predikant van de kerk van Rotterdam-Stad op 90-jarige leeftijd overleden. Johannes Blokland werd 24 januari 1908 te Zwijndrecht (Belgie) geboren. Na het Roger Instituut voor Zeevaart te Antwerpen bezocht hij de Theologische Universiteit in Kampen. Ds. Blokland werd, na enige tijd hulpdiensten in Oegstgeest te hebben verricht, op 30 mei 1943 predikant te Anna Paulowna. Hier maakte hij zich in 1947 vrij. Hij verbond zich vervolgens in 1948 aan de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) van Rotterdam-Feijenoord en Kralingscheveer. Van 15 januari 1967 tot aan zijn emeritaat, op 23 april 1978, was ds. Blokland voor het werk onder de varenden verbonden aan de kerk van Rotterdam-Delfshaven (thans Rotterdam-Stad).

Promotie

Woensdag 13 januari: promotie door drs. B.G. Kim aan te Theologische Universiteit op het proefschrift: 'The voice from heaven in the gospel of John. Meaning and function of John 12:20-36'. Promotor: prof. dr. J. van Bruggen.

DE DOODSTRAF NOG GEBODEN

R.D. Anderson

Vorige week gingen we enkele schriftgegevens na over de doodstraf in **de wetten van God**. De **conclusie was ondermeer dat Gods vergeving niet inhoudt dat kwaad niet rechtgezet hoeft te worden**. In dit artikel gaan we op nog enkele schriftplaatsen in, we zullen vaststellen dat de doodstraf nog steeds geboden is.

In Exod. 21:12-14 lezen wij **het** volgende:

Wie iemand zo treft, dat hij sterft, zal zeker ter dood gebracht worden. Maar voor het geval, dat hJ het er niet op toelagde, doch dat God hef zijn hand deed overkomen, zal Ik u een plaats aanwijzen, waarheen hij kan vluchten. Doch wanneer iemand misdadig handelt tegen zijn naaste en hem met list doodt, dan zult gij hem van mijn altaar weghalen, opdat hij sterve.

Het onderscheid tussen moord en doodslag dat hier gemaakt wordt is, binnen **het raam van de** algemene wetgeving van de **naties van die tijd, zeer opvallend**. Hef komt misschien als een verrassing als wij leren dat dit onderscheid dat wij voor **vanzelfsprekend** houden, in de oudheid helemaal niet **vanzelfsprekend was!** Nergens werd dat onderscheid gemaakt! Doodslaan was **doodslaan**, of je het bedoelde of niet. Het **was** allemaal hetzelfde. Je kreeg gewoon dezelfde straf. Dat wij onderscheid maken tussen doodslag en moord, is **terug te brengen tot het feit dat God** ons dat onderscheid geleerd heeft. Wij zijn grootgebracht in een maatschappij die **sterk beïnvloed is door de wet van God**.

Maar Bet kan ons verrassen om te leren dat God dit onderscheid op een andere manier uitlegt dan wij soms gewend zijn. Iemand die op zettelijk (en onwettig) zijn naaste gedood heeft is schuldig aan moord. Dat is duidelijk, Hij verdient de doodstraf. Maar wat is doodslag zonder voorbedachten rade precies? Exod. 21 spreekt van iemand die het er niet op toelagde,

maar God deed het zijn hand overkomen. In Numeri 35:22-24 worden een paar concrete voorbeelden genoemd om het voor ons duidelijk te maken. Daar wordt van de doodslager gezegd:

Maar indien hij hem onvoorziens, zonder vijandschap, gestoten of zonder opzet enig voorwerp naar hem geworpen heeft, of acheloos sen steen, waardoor iemand zou kunnen sterven, op hem heeft laten vallen, zodat hij stierf, terwijl hij hem niet vijandig gezind was noch zijn kwaad zocht, dan zal de vergadering krachtens deze bepalingenrecht spreken tussen degene die gedood heeft en de bloedwreker.

In deze gevallen word je van moord vrijgesproken. Je mag in de vrijstad blijven. Doodslag wordt, echter, hier gedefinieerd vanuit het feit dat er geen intentie was om het slacht-

offer lichamelijk letsel aan te brengen, **niet vanuit** het feit dat er geen intentie was om het slachtoffer te doden. Dit is duidelijk uit de voorgaande verzen (20-21) die moord definiëren:

En indien hij hem in haat gestoten of met opzet naar hem geworpen heeft, zodat hij stierf, of indien hij hem in vijandschap met zijn hand zo geslagen heeft, dat hij stierf, zal degene die gedood heeft, zeker gedood worden; hij is een doodslager; de bloedwreker zal de doodslager doden, als hij hem aantreft.

Moord is het doden van iemand als gevolg van een mishandeling met de intentie om lichamelijk letsel aan te brengen. Het was misschien niet de intentie om de persoon feitelijk te doden, maar als hij doodgaat dan is de straf een onherroepelijke doodstraf. Dit betekent dat als je per ongeluk iemand doodt, dan is het enige dat de aanklager bewijzen moet voor een beschuldiging van "moord", intentie om lichamelijk letsel aan te brengen. Als duidelijk was dat je het slachtoffer gehaat had, dan kon het zijn dat je in een hachelijke positie stond.

Haatgevoelens

Het is tegen deze achtergrond, dat de **Hze** Jezus zegt dat haatgevoelens tegen je naaste in Gods ogen gelijk aan moord staan.

Gij hebt gehoord, dat tot de ouden gezegd is: Gij zult niet doodslaan; en: Wie doodslag pleegt, zal vervallen aan het gerecht. Maar Ik zeg u: Een ieder, die in toom leeft tegen zijn broeder, zal vervallen aan het gerecht. Wie

tot **zijn** broeder zegt: Leeghoofd, zal **vervallen** aan de Hoge Raad, en wie zegt: Dwaas, zal vervallen aan het hellevuur.

Als het duidelijk was dat je iemand doodgeslagen had, dan zou, in bepaalde omstandigheden, bewijs dat je het slachtoffer uitgescholden had eventueel **voldoende** kunnen zijn om je voor moord te veroordelen. Jezus zegt dat het schelden op je naaste is op zich voldoende om Gods straf te verdienen, want het gaat God om het hart. Hier in Gods **wet** is moord gedefinieerd vanuit de tragische gevolgen van haatgevoelens.

Als haat tegen het slachtoffer, of de intentie om lichamelijk letsel toe te brengen **niet** bewezen kon worden, dan mocht de dader naar een "vrijstad" vluchten, d.w.z. **een** stad die **aangewezen** is als asieloord. Het systeem van vrijsteden lijkt ons vreemd. Toch moeten wij ons realiseren dat het systeem van **asieloor-**den niet alleen in de oudheid algemeen was, maar ook in Europa bestond tot de tijd van de Reformatie. **Pas** in die tijd werd het **systeem** over het **algemeen** afgeschaft.

Dat er **asieloor-**den of vrijsteden in Israël waren is eigenlijk niets bijzonders. Zoals gezegd, was in de oudheid het idee van een plaats waar **naartoe** men mocht vluchten algemeen. Meestal was die plaats een heilige plaats. Een tempel is een asieloord bij uitstek. Ook in Israël mocht men naar de tempel vluchten - dat begrijpen wij uit Exod. 21, ten minste, als er gezegd wordt dat een moordenaar zelfs van het altaar weggehaald **mag** worden. Maar dat laatste, dat is het opvallende in deze tekst. Nergens in de oudheid mocht je iemand van een vrijstad of een ander **asieloord** *weghalen*. In Israël wel. En dat heeft te maken met het onderscheid dat in Gods wet gemaakt **wordt** tussen moord en doodslag.

Asieloor-

Het bijbels systeem van vrijsteden

is in meer detail uitgewerkt in Num. 35:9-34; Deut. 4:41-43; 19:1-13 en Joz. 20:1-9. Hierin Exod. 21 wordt er slechts op gewezen en wordt tevens gesuggereerd dat Gods **heil-**igdom als asieloord mag functioneren. (Deze wet wekt de **indr-**uk dat het al gewoonte was om een heiligdom als asieloord te **gebruiken**). Het systeem van vrijsteden moest functioneren als volgt: Als je iemand per ongeluk gedood had, of zelfs als je een moord gepleegd had, maar je wilde, vanwege de omstandigheden, een gerechtelijke verhoor, dan moest je naar een vrijstad vluchten. De Here had gezorgd dat er in Israël zes vrijsteden waren. Die steden waren Levitische steden, en dus oorden waar er geen **fam-**ilieverbonden land was. Dat was belangrijk, want als de rechters toegaven dat je maar per ongeluk iemand gedood had, dan **kreeg je in** die stad een woning toegewezen waar je mocht leven tot aan de dood van de hogepriester. En in een Levitische stad kon dat. Geen enkel huis was **aan** een bepaalde familie verbonden. Geen land zou in het jubeljaar **teruggeven** moeten worden (vgl. Lev. 25:10).

Maar als je daar **naartoe** ging om aanvraag te doen voor asiel, moest je eerst de oudsten van die stad overtuigen dat je aanvraag bonafide was (Joz. 20:4). Ze moesten weten dat je geen zwerver was die gratis een nieuw huis wilde hebben. Nadat je toegelaten werd, moest je het gerechtelijk **onderzoek** over de doodslag afwachten. Wij leren in Deuteronomium 19 dat het de taak was van de oudsten van de regio waar de doodslag gebeurde om dit te onderzoeken. **Indien** bewezen werd dat je **toch** een moord gepleegd had (en dat moest bewezen worden door minstens twee getuigen), moesten ze dat meedelen aan de **oudsten** van je eigen stad. Die oudsten moesten je dan ophalen uit de vrijstad en overhandigen aan de bloedwreker **van** wie het de taak was om de doodstraf toe te passen.

Anders dan elders

Dit systeem dat de Here ingesteld had, is heel anders dan het systeem van **asielrecht** in andere landen in de oudheid. Ten eerste, als je buiten Israël naar een asieloord of vrijstad ging, kreeg je niet automatisch een woning toegewezen. Dat moest je zelf **allemaal** **uitzoeken**. Maar ten tweede, als je **er eenmaal** was, was je voor de wet 100 procent veilig. Geen rechterlijke uitspraak kon je meer aantasten. Bovendien, iedereen macht zo'n vrijstad binnentreden, na wat voor gepleegde misdaad ook. Dit betekende dat **vrijste-**den in de oudheid eigenlijk grote verzamelplaatsen van criminelen werden. **Als** je een ernstige misdaad gepleegd had, **en** je **was** echt bang voor de gevolgen **daarvan**, dan vluchtte je naar een vrijstad. Als je daar bleef, konden ze je nooit aantasten. In de tijd van het Romeinse imperium waren de **eu-**vels van dit systeem algemeen bekend. in de tijd van de **zendingsrei-**zen van de apostel **Paulus** werd het probleem vaak besproken door de senaat in **Rome**.³ Maar ze konden daar weinig aan **doen**. **Wat** wij vaak niet **doorhebben** is dat **een** van de **grote vrijsteden** in de oudheid de stad Efeze was waar Paulus twee jaar lang **werkte** aan de **evangelieverkondiging**. **Het was** niet bepaald een veilige woonplaats, maar een grote toevluchtsoord voor zware **criminelen**!

Gods wet regelde vrijsteden in Israël heel anders. Ten eerste, vrijsteden waren alleen toegankelijk voor degenen die doodslag per ongeluk (zonder intentie om lichamelijk letsel aan te brengen) gepleegd hadden. Ten **tweede**, oordeelde de rechtbank anders, dan **kon** je weggehaald **worden** om je **straf** toch te **krijgen**.

Het systeem van vrijsteden of **asiel-**oorden bleef na de **kerstening** van de **Romeinse** wereld. Gods wet sprak tenslotte ook over vrijsteden. De zes Levitische steden waren natuurlijk **lang** verdwenen. In **Christe-**lijke landen werden de kerken tot

asieloorden verklaard. De kerken in die tijd hadden veel land **waarop** asielzoekers konden werken. Maar zo langzamerhand **werd** dit systeem ernstig misbruikt. Het werd **gehandhaafd, niet op de manier** van de Bijbel, maar op de manier **van** de oude Romeinen. Zware criminel en kregen door de kerken bescherming tegen een **rechtsprocedure**. En het was vanwege dit misbruik dat het **systeem** van **asieloorden** bij de Reformatie werd afgeschaft. Wij mogen wel vragen of het niet mogelijk was geweest om het systeem te **zuiveren** en aan te passen naar Gods Woord.

Ontwijd land

Een vraag **blijft** over: Waarom moest je sowieso in **een** vrijstad gaan wonen als de doodslag die je gepleegd had zuiver **een** ongeluk was? Dat is toch een vrij grote ingreep in je leven? Daar moest je blijven tot de dood **van** hogepriester. Die vraag **kunnen** wij alleen beantwoorden als wij aandacht besteden aan de zogenaamde bloedwreker.

Om te beginnen moeten wij beseffen dat de bijbelse instelling van de **bloedwreker** niets te maken heeft met bloedvete. Ten eerste, het woord zelf is niet erg precies vertaald. Letterlijk spreekt God **van** "de lossen **van** het bloed". Vergoten bloed moet verzoend worden. Dáár gaat de Bijbel van uit. Vergoten bloed schreeuwt om rechtzetting, om verzoening. Wij lezen in Numeri 35:33:

Zo zult gij ket land waarin gij woont, niet ontwijden, want bloed, dat ontwijd het land, en voor het land kan ten aanzien van het bloed dat daarin vergoten is, geen verzoening worden gedaan dan door het bloed van degene, die het vergoten heeft.

Wij zien hier dat vergoten bloed het land ontwijd, niet de familie van de overledene. Bij **God** gaat het niet om wraak voor je eigen familie, maar om **rechtzetting** van een mis-

daad die het land ontwijd heeft, het land waarin de Here zelf Zijn woonplaats wil hebben - dat stelt het volgende vers. Uit Gen. 4:10 weten wij niet alleen dat vergoten bloed tot God schreeuwt, maar ook **waarom**. Wat zei God tegen Kaïn? "Hoor, het bloed van uw broeder roept tot Mij van de aardbodem." God zei in wezen hetzelfde tot Noach toen hij stelde: Wie des **mensen bloed vergiet, diens bloed zal door de mens vergoten worden, want naar het beeld van God heeft Hij de mens gemaakt**. (Gen. 9:6) Vergoten bloed schreeuwt om **verzoening**. En dat is de **taak van de bloedwreker** - of beter, "bloedlosser". Hij moet verzoening voor het land bewerken door de gepaste straf toe te passen **op** de misdadiger. Misdadig moet altijd voor Gods **ogen** rechtgezet worden. Het gaat hier om Gods gerechtigheid, niet de eer van de eigen familie. En God heeft het zo ingesteld dat het dichtstbijzijnde volwassen **mannelijk** familielid van de overledene die taak in de handen gelegd krijgt - als het echt een moordenaar betreft. In geval van **doodslag** moest de "bloedlosser" ervoor zorgen dat de dader **binnen** de grenzen van de vrijstad bleef. Ook in dat geval is bloed vergoten. Degene die zoiets gedaan heeft is ook niet altijd zonder **schuld** geweest, al **was** het nalatigheid of onvoorzichtigheid. Toch hoefde hij niet met zijn leven te betalen als **hij** naar een vrijstad ging. Daar mocht hij op de dood van de **hogepriester** wachten. De dood van de hogepriester zou voor zijn bloedvergieten verzoening bewerken. **Dan** mocht hij weer naar huis.

Ook in het Nieuwe Testament

Wij moeten merken dat de bloedwreker persoonlijk verantwoordelijk was voor de uitvoering van de doodstraf. Daartoe kreeg hij een opdracht van **God**. Hij kon het **niet** vermijden. Vergoten bloed moest verzoend worden. Of **hij** het wilde of niet, hij moest de moordenaar doden. Alleen daardoor kon **het land** verzoend

worden en de toorn van God tegen de misdaad worden gestild. Maar hij moest wel wachten op de gerechtelijke **procedure** van de **oudsten** uit de regio waar de moord plaatsgevonden had (Deut. 19). Zij zouden de schuldige partij overdragen ter executie. De "bloedlosser" zou, natuurlijk, wel op zoek **kunnen** gaan naar iemand verdacht van moord opdat hij berecht kon worden. Maar de "bloedlosser" mocht niemand eigenmachtig doden.

Wij moeten niet denken dat het idee dat moord het land **ontwijd** een Oud Testamentisch begrip is. In het allerlaatste Bijbelboek komt het ook duidelijk naar voren. Ik **denk aan Openbaring 6** waar de martelaren in de **hemel** tot God roepen om **wraak** voor hun bloed. Al **zijn zij** in de hemel, hebben zij het goed door dat hun vergoten bloed om verzoening schreeuwt. Wet moet gewroken worden. Luister naar hun gebed:

En zij riepen met luider stem en zeiden: Tot hoelang, o heilige en waarachtige Heerser, oordeelt en wreekt Gij ons bloed niet aan hen, die op de aarde wonen? (Openb. 6:10)

Vandaag nog moet vergoten bloed gewroken worden. Daar mogen wij de Here om vragen, sterker nog, daar moeten wij Hem om vragen. Denk alleen aan al het **vergoten** bloed in ons land, aan de duizenden abortussen elk jaar gepleegd. Wij moeten niet schrikken als wij psalmen zingen waarin God als "de God der wrake" aangeroepen wordt (b.v. Ps. 94).

² Voorbeelden van wettige vormen van opzettelijke doodslag zijn oorlog, het neervellen van een dief op heterdaad betrapt (Exod. 22:2), of het wettig optreden als bloedwreker (zie beneden).

³ Het probleem werd bijzonder problematisch tijdens het bewind van keizer Tiberius (14-37 na Christus) toen zulke steden met asiel-status tot grote havens van criminelen werden. Zelfs criminele slaven waren er veilig.

Ds. R.D. Anderson is predikant van de Gereformeerde Kerk van Valkenburg.

DOORPRATEN OVER KRITIEK OP DE INVOERING VAN GEZANGEN

A.L.Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop

LITURGIE EN GEMEENTE

In de kerken leven vragen en bezwaren rond de uitbreiding van onze gezangsbundel. We spraken daarover met mevrouw Van Zijlekom-van Veen en de predikanten Boersma en Storm en kregen een schriftelijke reactie van de heer en mevrouw Vreugdenhil. Vorige week kwamen aan de orde de vragen rond de keus van het Liedboek en de manier waarop de kerken moeten toetsen. Wordt door de huidige aanpak de gezamenlijkheid van dit project niet bedreigd? Verder spraken we over de vraag hoe zij de uitspraken van Berkel zien.

Vandaag verschillende andere vragen die in het tweede deel van ons gesprek aan bod kwamen.

een of twee. De anderen moeten het toetsen, het moet tot stichting gebeuren. De regel van artikel 67 KO sluit daarom goed aan bij heel 1 Korintiërs 14.

Verantwoording van de keuze

U interpreteert de uitspraak van Berkel, dat deputaten een bundel moeten voorleggen onder verantwoording van hun keuze, zo, dat er per gezang duidelijk gemaakt wordt, waarom ook dit gezang in onze bundel past. Maar is de benadering van de deputaten niet reëler? Zij zeggen: dit zijn onze criteria en wij vinden dat deze gezangen daaraan voldoen.

Toetsen in de kerkdienst?

Wat denkt u van het zingen van liederen in de kerkdienst voordat de synode ze vrijgeeft? Daarop is kritiek binnen de kerken, maar de synode van Berkel heeft de deputaten daar toch zelf toe gemachtigd? En bovendien blijkt uit een bijbelgedeelte als 1 Korintiërs 14 toch ook, dat mensen een nieuw lied zomaar konden meenemen en inbrengen in de kerkdienst (vers 26)?

Marian van Zijlekom: Dat zou geen bezwaar hoeven op te roepen als deputaten bij elk voorgesteld gezang een argumentatie hadden gegeven waarom zij dat schriftuurlijk achten. Dan kon je dat zelf ook checken en dan was er mijns inziens geen enkel bezwaar om dat in de eredienst te zingen.

Ds. Storm: Om die reden heb ik ook voorgestemd. Maar nu krijg je eerst 255 liederen en dan bijna een

jaar later een heel beperkte toelichting. Dat heeft nooit voor ogen gestaan.

Ds. Boersma: Met de procedure erbij, dat er na één jaar toetsen een uitspraak van de synode komt. Dat is wel iets anders dan wat er nu gebeurt.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Volgens artikel 67 van de kerkenorde is er geen mogelijkheid liederen in de kerkdienst te zingen die de synode nog niet heeft goedgekeurd.

De synode kan deputaten geen machtiging geven die tegen de KO ingaat. Dan moet je zo'n besluit naar artikel 31 niet bindend achten. De KO is bindend zolang hij niet gewijzigd is (artikel 84).

Wat betreft 1 Korintiërs 14: dat geeft wel een beschrijving van een situatie waarin van alles gebeurde, maar stelt die situatie niet als norm. Integendeel, Paulus ziet daarin juist aanleiding om regulerend op te treden: niet allemaal iets, maar slechts

Marian van Zijlekom: Maar van de 106 Gezangen is gezegd, dat daar een nadere verantwoording van moest komen. Het studierapport had daar al het een en ander over gezegd, maar de synode achtte die globale richtlijnen niet voldoende. Zij verwachtte in elk geval meer dan dat. Misschien hoeft het niet beslist per gezang, maar kun je het ook doen per categorie. Als er een nadere verantwoording wordt gegeven, kun je het nagaan en je eigen oordeel vormen.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Berkel heeft de criteria van studie-deputaten duidelijk niet zonder meer willen aanvaarden en opdracht gegeven criteria te formuleren. Dat is niet gedaan. Het jongste deputaatschap herhaalt slechts die uit het studierapport. Berkel gaf verder opdracht de keus te valueren en toe te lichten aan de hand van de van tevoren vastgestelde criteria. Er is precies één set criteria vastgesteld: die van B

pen, met een **aanvulling** vanuit Berkel. Deputaten hebben dat verantwoord en toelichten bewust nagelaten blijkens hun rapport aan de volgende synode.

Toch *blijft de vraag hoe je de schriftuurlijkheid van concrete gezangen moet onderbouwen*. Je kunt *dan* alleen maar aangeven dat ze *schriftuurlijk zijn, door je de mogelijke bezwaren in te denken en dan te zeggen, dat die toch geen bezwaar zijn. Als je een lied schriftuurlijk vindt, kun je toch niet zomaar in de ruimte gaan argumenteren?*

Marian van Zijlekom: Je zou dat kunnen doen door vergelijking met het verleden. Er wordt nu een andere koers gevaren. Er wordt bijvoorbeeld ruimer omgegaan met bijbelliederen. In sommige bijbelliederen wordt een uitleg van het Schriftgedeelte gegeven, die een dominee op de preekstoel niet zou mogen verkondigen. De gedachte van de dichter overheerst daar het Bijbelgedeelte; hij brengt bijvoorbeeld het Avondmaal in. *Dan* is het goed om bij bijbelliederen aan te geven welke criteria je aanlegt en wat de vrijheid van de dichter mag zijn. Voor een preek leggen we ook bepaalde criteria aan. En als zingen Woordverkondiging is, zou je bijna dezelfde criteria kunnen hanteren als voor de preek. Of geeft poëzie grotere schriftuurlijke vrijheid?

Ds. Storm: In het verleden konden we toch ook méér zeggen om inhoudelijk te overtuigen dat iets een goed gezang was. Kerken moeten van harte kunnen meezingen. Om elkaar daarin mee te nemen, moet je toch relevante informatie bieden? ik vind het een enorme misser zoals het nu gaat.

Marian van Zijlekom: En de bezwaren liggen er al, lagen er al in Berkel. Als je *dan* een keus voor een gezang maakt, en je weet dat er bezwaren zijn, dan moet je toch duidelijk maken dat het wel schriftuurlijk is?

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Het zou al een flinke verbetering zijn, als deputaten in zouden gaan op de al lang ingediende bezwaren. En ook op de bezwaren uit vroegere deputatenrapporten. Verder hadden zij moeten reageren op wat de kerken al binnen de vastgestelde reactietermijn bij hem hadden ingediend. Dm hoeven ze nog niets te verzinnen. Of deputaten hadden van te voren tegen hun opdrachtgevers moeten zeggen: deze opdracht is onuitvoerbaar, die aanvaarden we niet. Zo werd er in 1972 door gezangendeputaten gedaan. Maar nu hebben ze zich tegenover de kerken niet eens verontschuldigd over dit weglaten.

Draagvlak in de kerken

Wat is uw mening over het draagvlak in de kerken voor de invoering van nieuwe gezangen?

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Het lijkt erop, dat Berkel zich de reikwijdte van sommige besluiten niet realiseerde; ook moet de interpretatie daarvan door deputaten voor veel synodeleden een verrassing zijn geweest. Deputaten stellen juist door die interpretatie het draagvlak in de kerken wel op een zware proef!

Ds. Boersma: Er leven veel vragen. Ook daarover of er niet heel andere liederen mogelijk moeten zijn.

Ds. Storm: Veel mensen hadden ook een heel ander type liederen verwacht dan ze nu te zingen krijgen en raken na aanvankelijk enthousiasme teleurgesteld.

Marian Van Zijlekom: Er zijn ook veel mensen die heel blij zijn dat er meer liederen zijn, omdat ze graag nieuwe gezangen erbij willen hebben; alleen valt dan weer tegen, dat het alleen maar deze liederen zijn, niet zo vernieuwend als gehoopt was.

Misschien hadden mensen wel andere verwachtingen. Toch moet je beseffen, dat in het eerste rapport (aan de synode van Berkel) een bepaalde *tendens zit*. Er wordt uitge-

legd dat aan kerkliederen hoge kwaliteitseisen gesteld moeten worden. Heel wat liederen zullen daarom moeten afvallen, bijvoorbeeld opwekkingsliederen of 'ik-liederen'. Maar misschien is niet voldoende helder gemaakt, dat we met het kerklied in die richting koers-

ten?

Marian van Zijlekom: Berkel heeft dat niet gewild. Het huidige deputatenrapport heeft wel die toon. Het staat me tegen, dat je er alleen over kunt praten als je 'deskundig' bent volgens het rapport. Dat lees ik niet in het besluit van Berkel. Het gaat me te ver, dat het kerkvolk over schriftuurlijkheid nog wel mag meepraten, en dat ook nog maar tot op een bepaalde hoogte, maar in andere opzichten de deskundigen maar moet volgen. De heer en mevrouw Vreugdenhil: Die *tendens* zat wel in het rapport, maar niet in de besluiten. Berkel handhaafde de criteria van Kampen, een synode die expliciet zei, dat schriftuurlijkheid prioriteit heeft.

Toch *past* ook vanuit onze eigen traditie reserme bij kwalitatief mindere liederen, bijvoorbeeld ik-gerichte en opwekkingsliederen, denk aan het klassiek-vrijgemaakte verbondsdenken. *Ligt het probleem dan niet eerder hier, dat betere voorlichting verkeerde verwachtingen van veel kerkleden had moeten voorkomen?*

b & nm

Marian van Zijlekom: Maar er is nog heel wat meer dan ik-gerichte en opwekkingsliederen. Wat te denken van de letterlijk berijmde bijbelteksten, bijbelliederen van Elly en Rikkert. Deze staan mijns inziens dicht bij de Schrift dan vele Liedboekliederen.

Ds. Boersma: De voorgestelde selectie is niet dat waarop de mensen zitten te wachten en de gemeente is het toch, die het kerklied zich eigen moet maken.

Ds. Storm: En er is op de synode niet gezegd, dat je met aanvaarding van deze criteria ook de selectie

van het Liedboek zou aanvaarden.

Die opvatting lijkt als conclusie uit de besluiten van Berkel ook pas later uitgekristalliseerd te zijn. Maar daarmee kan het nog wel een goede conclusie uit Berkel wezen. Wel is het gevolg, dat de kopgroep van de putaten nu ver voor het peloton uitrijdt. De vraag is of de kerken nu nog ruimte hebben om daar kritische vragen bij te hebben en zich erop te bezinnen of zij deze richting uit willen. Het is voor de lof op God toch heel belangrijk dat het iets van samendoen is, waar je samen met blijdschap mee aan de gang gaat. Nu zijn er kerken waar ruzies opta staan rondom de nieuwe bundel.

Ds. Storm: Dat heeft te maken met het tempo. Mag het ook nog in het tempo dat bij de kerken past? Want het gevolg is nu, dat mensen die alles mooi vinden steeds harder lopen en gefrustreerd zijn over elke vertraging en dat anderen uit reactie dreigen te vervallen in een anti-gezangen-standpunt.

Ds. Boersma: Inderdaad zijn er kerken die zeggen: wij dom hier dus niet aan mee. Punt. Klaar, uit, afgelopen. We hoeven ook geen brief aan de synode te schrijven, we doen het gewoon niet. Dat moet natuurlijk niet.

Dan ben je niet meer samen kerkelijk bezig.

Het lied en de achtergrond van de dichter

Moet je een tekst Hemen vanuit de bedoeling van de auteur of zoals hij er ligt? Met andere woorden: mag je zelf een goede uitleg geven aan teksten waarin de auteur wellicht een verkeerd gedachtegoed hult? En verraadt een overkritische wijze van analyseren van de leerinhoud van liedteksten geen rationalistische inslag?

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Deze vraag gaat er van uit, dat zo'n liedtekst op meer manieren op te vatten is. Zulke liederen zijn – zie

de nog geldende criteria – steeds afgewezen: een kerklied moet *duidelijk* zijn, zonder dubbele bodems. Bij die dubbele bodems denken we dan aan allerlei modieuze taalgebruik, waar je ook wel een goede betekenis aan zou kunnen toekennen. Het grote probleem is, dat er in veel geselecteerde liederen passages voorkomen die eigenlijk alleen via kunstgrepen 'gered' kunnen worden, zo van: er staat wel a, maar wij denken hier b...

Marian van Zijlkom: Je moet eerst kijken naar een lied zoals het er ligt. In principe kan het zo zijn, dat de bedoeling van de auteur verkeerd is geweest, echter wanneer je moeilijk moet doen om dat eruit te halen, dan kun je zo'n lied prima zingen. De bedoeling van een auteur zou je op het tweede plan moeten zetten. Kijk eerst naar het lied zoals het daar ligt. Anders valt het Liedboek helemaal af en dat hoeft voor mij helemaal niet.

Een probleem bij sommige liederen vind ik wel, dat er soms bijbelse beelden worden gebruikt die op een andere manier worden uitgelegd. Mag dat? Mag je een bijbels beeld anders gaan gebruiken? Loop je dan niet het gevaar dat de mensen wel het beeld van het lied kennen, maar niet meer dat van de Bijbel. Zo heb je een lied over de vruchten van de Geest; de Geest wordt dan een bepaalde boom waar je je in moet laten enten. Dat wordt toch allemaal ingevuld op een manier die afwijkt van de bijbelse beelden. Is dit de bedoeling? In de gelijkenis wordt het mosterdzaad gebruikt om het Koninkrijk van God uit te beelden, maar in het Liedboek gaat het om ons geloof, dat zo mooi groeit; dan ga je een bijbels beeld heel anders invullen. Is dat wel een schriftuurlijk gebruik? In preken spelt natuurlijk hetzelfde probleem: mag je op zo'n manier de dingen uitleggen?

U vindt dit nu een voorbeeld waaruit blijkt, dat nadere invulling van het criterium 'schriftuurlijkheid' nodig is?

Marian van Zijlkom: Inderdaad. En nog een ander voorbeeld is het lied over Elia. Daarin zie je de gedachte: van de dichter het bijbelgedeelte overheersen; hij brengt het Avondmaal in in die geschiedenis. En wat de HERE dan zegt in het laatste couplet is nergens terug te vinden; de HERE heeft juist een hele harde boodschap in het bijbelgedeelte. Mag je zo vrij omspringen met de Bijbel en waarom mag dat dan? Als een dominee dat op de preekstoel zou doen, krijgt hij volgens mij commentaar.

Ds. Storm: Dr. Smelik heeft in Eredienst een verdediging gegeven van dit gezang en daarbij zie je dat de manier van Schriftgebruik hier in geding is. Hij verdedigt een associatieve manier van met de Schrift omgaan, die de mag oproept af je de Schrift wel zo vertolken mag. Ik vind, dat wie uit het Liedboek gaat selecteren, niet om de vraag heen mag en kan: welke manier van Schriftuitleg, welke hermeneutiek schuilt bij de dichter/vertaler/bewerker achter de manier waarop hij een bijbelse geschiedenis af bijbelse begrippen hanteert in zijn liederen? Bovendien heb ik er als predikant geen belang bij, voorzichtig gezegd, om een heilshistorische preek over een bijbelse geschiedenis meteen weer van zijn kracht te laten beroven door een amenlied te laten zingen dat de gemeente leert op exemplaristische wijze met historische stof om te gaan. Het genoemde gezang 11 over Elia vind ik daar een sprekend voorbeeld van.

Dus u vindt het niet overbodig om zo nauwkeurig te kijken naar de bijbelse en theologische inhoud van het lied?

Ds. Storm: De dichters van het Liedboek hadden een heel gepro-
nonceerde spiritualiteit. Het waren natuurlijk ook heel bevlogen mensen. En dan kan het toch niet anders dan dat hun eigen spiritualiteit daarin zit? Dan hoeft er nog niet

perse een fout in te staan, terwijl het lied toch vreemd is aan je eigen gereformeerde spiritualiteit. Wat voor sfeer ademt een Lied? Terecht is de kritiek geuit, dat er bijbellieden zijn, waarin niet zweel fouts staat, maar waarin essentiële aspecten van het gebruikte Schriftgedeelte zijn weggelaten. Vooral de donkere, waarschuwend kanten van de bijbelse boodschap, over het oordeel en over de eeuwige gevolgen van ongelof, worden nogal eens weggelaten of geneutraliseerd. Leg lied 113, dat bedoeld is als lied naar aanleiding van Openbaring 20:11-21:4, maar eens naast dat Schriftgedeelte en je ontdekt vanzelf hoe het lied juist de elementen van het onderscheid maken van de Here in zijn oordeel zorgvuldig heeft weggelaten. Daardoor ademt het lied, heel anders dan het bijbelgedeelte, een universalistische sfeer. Ook is de verzoening, de verzoevende kracht van Christus' lijden, veel minder centraal in de liedboekliederen aanwezig, dan je zou mogen verwachten van Nieuwtestamentische kerkliederen.

Ds. Boersma: Dat wordt te gauw van de tafel geschoven.

Nu kun je je aan de ene kant voorstellen, dat je zo gepakt wordt door de kwaliteiten van het Liedboek dat je over de hele linie minder kritisch wordt op die liederen d m wel wenselijk k. Maar staat daar niet tegenover, dat je te massief een verkeerde theologie achter het hele Liedboek kunt zien en daardoor overkritisch wordt op het geheel? Is het niet beter om elk lied onbevangen op zichzelf te beoordelen?

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Bij de kritiek moet voorop staan dat het lied bijbels verantwoord en metterdaad tot eer van God moet zijn. Vaak voelen mensen dwaling veeleer intuïtief aan dan dat ze die geargumenteed kunnen onderbouwen. Onzes inziens getuigt de mate waarin deputaten met hun proefbundel voorbij zijn gegaan aan de

ingebrachte kritiek, niet van de nodige wijsheid en zorgvuldigheid. En negeren werkt averechts en lijkt ons ook niet broederlijk. (Vergelijk Romeinen 14 en 15). Wat die kwaliteit betreft: dat kan een gevaarlijke verleiding zijn. Satan hult zich wel graag in het gewaad van een poëtische engel. Bij de Afscheiding werd al verband gelegd met de verleidelijke Sirenen uit de Griekse mythologie. En in ons Lied tegen het licht hebben wij niet puur om de theologische achtergronden bezwaar tegen liederen gemaakt. Wij hebben wel, uitgaande van bedenkelijke passages in concrete liederen, de achtergronden van zulke liederen en de dwalingen van dichters aangewezen.

Ds. Storm: We moeten de achtergronden van het Liedboek wel theologisch doorwerken en vragen daarover niet ogenblikkelijk afschieten. Je moet niet overkritisch worden, maar een kritische houding is toch wel op zijn plaats als je met mannen te maken hebt die niet gereformeerd zijn en het ook niet willen zijn. En die een groot bezwaar hebben tegen het geloof in de historiciteit van de Schrift.

Smelik heeft in zijn wat verkrampde aanval op het boekje van de familie Vreugdenhil gezegd ten aanzien van de door hen bekritiseerde Willem Barnard: de Vreugdenhils moesten het proefschrift van Troost maar eens lezen, d m ontdekken ze wel, hoe ze ernaast zitten met hun kritiek op hem.

Nu, ik heb dat boek gelezen. En ik hoop, dat veel anderen, in ieder geval heel wat collega's het doen. Want dan ontdek je wel degelijk, wat voor fundamenteel ongereformeerd vlees je in de kuip hebt met deze prominente Liedboekdichter. En ook hoe zijn dichterschap niet van zijn theologie los te maken is. Je zou hem er zelfs grof onrecht mee doen. Je kunt wel zeggen, dat Barnard orthodox wil wezen, maar dan moet je wel bij vertellen, dat dat orthodox is in de betekenis van

mystiek oosters-orthodox.

Loop je niet het risico dat je met twee maten meet: ook psalmberijmingen en kerkliederen die we al wel aanvaard hebben, zijn gedicht door mensen met ongereformeerde opvattingen en zijn theologisch soms ook dubbelzinnig of kreupel.

Ds. Boersma: Ik vind het niet sterk in de discussie als je zegt dat je sommige dingen niet zo zwaar moet nemen omdat dat voor de psalmberijming dan ook geldt. Misschien zijn een aantal psalmen wel niet goed getoetst. Maar dat is geen argument om nu minder goede gezangen te accepteren.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Inderdaad zou je bij sommige al aanvaarde liederen dergelijke kritiek (die nag hout snijdt ook!) binnen leveren. De vraag is of we minder gelukkige keuzes als excuus zullen gaan hanteren om in het vervolg nieuwe fouten te maken of alle schriftuurlijke-kritischezin overboord te zetten.

Omslagpunt?

Een ander punt: deputaten stellen dafin Berkel een omslag plaatsvind. Nu zou je kunnen vermoeden, dat er binnen de kerken twijfel bestaat over de daar ingeslagen koers. Maar zit er ook niet iets in als deputaten menen, dat wei onvrede het gevolg is van minder gelukkige communicatie. Als we hierin een inhaalslag maken, kunnen we prima samen verder.

Ds. Storm: De enige omslag die er is - en die zit niet in Berkel maar in Ommen - is dat we zijn afgestapt van 'enige' gezangen. We zijn toen een bezinning begonnen; maar op weke manier en in hoeverre dat nu wordt uitgebouwd, dat is juist allemaal opengelaten. Vandaar onze verbazing, dat deputaten Berkel interpreteren als een keuze voor het Liedboek.

Ds Boersma: Je mag beslist niet

zeggen dat Berkel daarvoor heeft gekozen.

Deputaten zeggen *dat* ook niet. De keuze voor het Liedboek *was* een keus *van* hen. Maar *het lag* in hun beleving *wel* in de *lijn* van het *studierapport* en van de *besprekingen* in *Berkel*. Nu *is ket* gelopen zoals het is gelopen. *Deputaten* hebben hun opdracht op hun *manier* uitgevoerd. U hebt *veel kritiek*. In de *kerken* zijn de reacties verdeeld. De vraag waarvoor *we nu staan is wat gaan we als kerken nu doen?*

Ds. Storm: We moeten ervoor oppassen dat we *elkaar* niet kwijtraken. Daarom *moeten* we de zaken niet nog eens drie jaar op hun beloop laten. Dan krijg je een onomkeerbaar proces en gaat ieder *zingen* wat in eigen ogen goed is. Leusden zal hier moeten *sturen*.

Ds. Boersma: Zitten we nu al niet in een onomkeerbaar proces? We hebben nu een eigen uitgave van het Liedboek laten *maken*. Kan Leusden nog wel *terug?*

Het zal een geestelijke beslissing moeten worden, *die* niet *door financiële* overwegingen *wordt* bepaald. *Maar* nu het zo ligt, is het *haast* onvermijdelijk dat *het een zaak wordt* van een *knoop doorhakken* en pijn doen.

Ds. Storm: Leusden zal de zaak toch anders moeten aanpakken dan Berkel deed. Meer *inhoudelijk*.

Ds. Boersma: Inderdaad, het is opvallend dat Berkel bijna unaniem besluiten nam, tegen een achtergrond van verschillende visies.

Ds. Storm: We kwamen toen tot *consensus*, omdat er *nog* zoveel nader bestudeerd moest worden. En niemand dacht aan wat er nu gebeurd is.

Wat moet de volgende synode nu anders doen?

Ds. Storm: Er zal een ingrijpende correctie moeten komen. De duigen zullen *grondig uitgediscussieerd*

moeten worden. En dan zo, dat al eerder de hele *synode* in de discussie betrokken is.

Omdat ketpunt van *wat* we *zingen* in de kerk *iedereen* in de *kerken* sterk *raakt*, moeten *we* er wel naar *toewerken* dat het heel *helder* wordt *wat we willen*.

Daarvoor is het nodig *dat de synode de duidelijke besluiten* neemt; *maar* ook is het nodig de kerken en gemeenteleden duidelijk te informeren. Er *zijn* nu problemen om *inhoudelijke* redenen, *maar ook tengevolge* van *slechte informatie*. Hebben kerkenraden en liturgiecommissies niet *vaak een* negatief beeld bevorderd *door* brieven en toelichtingen van deputaten niet open door te geven aan de *gemeente* en bijvoorbeeld te *publiceren* in het kerkblad, *zodat* er onder de gewone *kerkleden* veel onkunde en wantrouwen kwam?

Ds. Boersma: De synode ging ervan uit, dat de kerkenraden *de gemeenten* goed zouden informeren. Ik denk, dat het heel belangrijk is voor de acceptatie en het draagvlak, hoe een *kerk* de dingen naar *de gemeente* toebrengt. Maar ik ben bang dat hier wel eens iets mis is *gegaan*.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Maar volgens *ons* is er vaak niet zozeer sprake van wantrouwen als wel van verontrusting die is gebaseerd op concreet aanwijsbare bezwaren. En na *het* lezen van al die brieven en *toelichtingen* van deputaten zijn *onze* zorgen alleen maar toegenomen.

Tegen gezangen?

We *zijn* niet tegen gezangen?

Ds. Boersma: Nee, al heb ik wel een voorkeur voor de psalmen. Psalmen voorop en *bijbelliederen* erbij. Maar het *vrije* lied moet het bijbellied niet gaan overstemmen. Overigens zeg ik niet bij voorbaat nee tegen *het* vrije lied. *Neem* nu gezang 30, een lied vol *schriftuurlijke* inhoud.

Ds Storm: Maar je ziet door de huidige *gang* van zaken bij *sommigen* wel een *anti-gezangen-standpunt* opkomen. En dat is jammer voor het gezamenlijk project dat we samen zouden moeten uitvoeren. Mijns inziens hoeft *je ook* geen gezangen te hebben die nog eens reflecteren over psalmen, waar *we* al een goede berijming van hebben (zoals de *Liedboekliederen* die mediteren naar aanleiding van psalm 103 of psalm 146). Zing dan de psalm zelf.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Het gaat ons erom, dat *we* *góede* gezangen krijgen, en dan zeker niet 'zoveel mogelijk'. De *kerken* hebben *niet* voor *niets* uitgesproken, dat de gezangen niet *ten koste* mogen gaan van de psalmen. Dat *heeft* ook consequenties voor de *aantallen*.

Zo zien deputaten het toch ook. Niet alle *liederen* die *zij* *uitzoeken* hoeven in de *kerkdienst* gezongen te worden. *Het* gaat ook om liederen voor thuis en *dergelijke?* *Zo kun je immers* de tweedeling voorkomen van een *officieel* en een *officieus* circuit. In het *officiële kader* *zing* je alleen wat *we* kerkelijk hebben vastgesteld. *En* in andere verbanden *zingen we allerlei* andere dingen, onbekommerd *maar* ook *onbeschermd*. Een *bredere* bundel zou dat *kunnen tegengaan*.

Ds. Storm: Dat zou mooi zijn, al bereik je dat waarschijnlijk niet helemaal.

Ds. Boersma: *Je* zou *dan* ook liederen *kunnen* opnemen die je zou willen *gebruiken* in aangepaste *kerkdiensten*.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: De opdracht van deputaten *heeft* betrekking op *kerkmuziek*. De vastgestelde criteria spreken op dat punt ook duidelijke taal. *Deputaten* bieden de liederen ook zonder onderscheid aan; wat hun betreft wordt alles in de *kerkdienst* gezongen. Aan *Berkel* *waren* wel suggesties in die bredere richting gedaan, maar die *zijn* niet verwerkt in een *deputatenopdracht*.

Woord en antwoord

Is het terecht om te stellen dat het 'Woord-antwoord' schema niet toe-reikend is om de functie van het zingen in de kerkdienst onder woorden te brengen? Deputaten zien ons zingen in de kerkdienst niet alleen als gericht naar God en naar elkaar, maar ook als 'inkomende post', zingen in de context van wat er verder in de dienst gebeurt, luis-terend zingen. Is zingen niet ook 'verkondigen'?

Ds Storm: Je moet daar geen sche-ma van maken. Maar in de ver-bondsontmoeting (wat een betere term is dan het inderdaad gauw schematiserende 'verbondsge-sprek') is zeker sprake van Woord en antwoord, al is het lied ook meer dan antwoord. Dat vinden de heer en mevrouw Vreugdenhil trouwens ook. Het is jammer dat dr. Smelik dat onvoldoende honoreert, en hen bij herhaling blijft vastpinnen op een mening die ze nooit zo hebben ingenomen.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Hier speelt verschil in visie op de kerkdienst een rol. Een probleem is, dat deputaten andere wegen gaan dan door de synoden van 1975 t/m 1993 is geweest, terwijl zij dat te weinig verantwoorden. Je moet niet spreken over een Woord-antwoord schema. Dat is te star en doet de opvattingen van 1975 geen recht. Maar zowel Kampen als Heemse en Ommen hebben gezegd, dat het in de eredienst gaat om de ontmoeting van de sprekende God en de ant-woordende gemeente. In Berkel is daar niets aan afgedaan. Natuurlijk is er méér over de kerkdienst te zeggen. Maar als je zingen typeert als verkondigen, moeten we wel goed doorspreken over de betekenis van dit woord. Het is dan naar onze overtuiging niet hetzelfde verkondi-gen als de ambtelijke Woordbedie-ning.

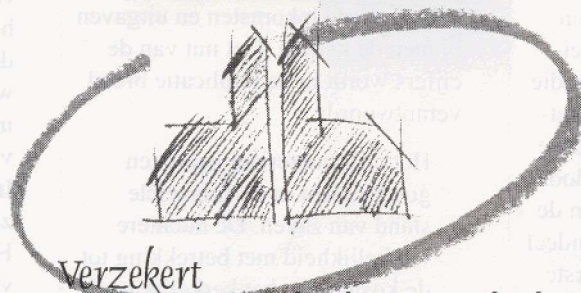
Ds. Boersma: Een heel ander punt is nog voor mij, dat we nu ontzet-tend veel energie en aandacht moe-ten geven aan gezangen. En dat ter-wijl er in de gemeenten zoveel aan

de hand is. Elke zondag probeer je al je gemeenteleden te raken, tot hun hart te spreken. Dat vraagt heel veel energie. Regelmatig wordt op de kerkenraad doorgesproken over vraagstukken als samenwonen, echtscheiding, jeugdproblemen, kerkgang. Dat vergt al zoveel aan-dacht. Vind je wel genoeg tijd voor alles?

We moeten er met elkaar voor zor-gen dat de uitbreiding van onze ge-zangenbundel goed hanteerbaar wordt. Toch blijkt na dit gesprek en dat met deputaten, dat ondanks al-lerlei verschillen van mening er op een dieper niveau meer overeen-stemming bestaat dan op het eerste gezicht lijkt. Dat geeft hoop dat we loch dichter bij elkaar kunnen ka-men en in groter saamhorigheid een goede weg kunnen vinden met elkaar.

De komende weken willen we in twee afsluitende artikelen een balans opmaken.

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadel dak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 • Fax 073 5221717

G E L O O F W A A R D I G   V E R Z E K E R D

CIJFERS EN FEITEN, DE GEREFORMEERDE KERKEN FINANCIËEL GEZIEN 1

J. Westert/G.J. te Rietstap

Kerk in orde

In het voorjaar is de tweede uitgave van 'Cijfers en Feiten' gereed gekomen. Het rapport 'Cijfers en Feiten' geeft inzicht in de inkomsten en uitgaven van de Gereformeerde Kerken. In de tweede uitgave zijn cijfers van de jaren 1995 en 1996 gerangschikt. In de eerste uitgave staan de cijfers uit 1993 en 1994 op een rij. Op die wijze worden trends in de inkomsten en uitgaven zichtbaar. 'Cijfers en Feiten' biedt daarmee ook een basis voor financiële onderbouwing van beleid binnen de kerken. In twee artikelen willen we aandacht schenken aan deze uitgave. In die bijdragen geven we vooral informatie door. In het tweede artikel willen we ook een aantal opmerkingen bij de cijfers maken.

beheer en diaconieën kunnen hun eigen beleid toetsen. De hoogste en laagste gemiddelde inkomsten en uitgaven per kerklid worden inzichtelijk gemaakt. Dat maakt analyse ten aanzien van de vaste vrijwillige bijdrage mogelijk.

- Ook aan classes en synodes bieden de gepresenteerde cijfers houvast in de kerkelijke beleidsbepaling. Welke criteria hanteert je als deputaat 11 K.O. als het gaat om steunaanvragen van hulpbehoevende kerken? Waar kan een vraag als 'Doet uw gemeente zelf wel wat ze kan' aan getoetst worden? Deputaten en kerkelijke vergaderingen kunnen feiten en argumenten ontleenen aan het cijfermateriaal.

Inricht

De eerste uitgave van 'Cijfers en Feiten' kwam tot stand onder leiding van professor M. te Velde, die een werkgroep 'kerkelijke budgettering' had gevormd. De facilitaire ondersteuning werd verzorgd door het GVI. Administrateur G. van de Veen verrichtte het leeuwenaandeel van het eigenlijke werk. De eerste uitgave is besproken op een studieconferentie van het Platform van Commissies van Beheer. Het bestuur van het Platform heeft na de eerste uitgave besloten het werk met het GVI voort te zetten. Voor goed cijfermateriaal is het immers belangrijk gegevens over meer jaren te verzamelen. Inmiddels bestaat er nu inzicht in de ontwikkelingen over de jaren 1993-1996.

In de beleidsvorming mag de finan-

ciële factor niet ontbreken. Daarvoor is het belangrijk inzicht te hebben in de inkomsten en uitgaven binnen de kerken. Het nut van de cijfers wordt in de publicatie breed verantwoord:

- Het cijfermateriaal geeft een goed inzicht in de financiële stand van zaken. De nuchtere werkelijkheid met betrekking tot de kosten van het kerkelijk werk staat zwart op wit. Globale oordelen als 'gereformeerd zijn is duur' of 'we geven veel te weinig uit aan evangelisatie' kunnen met behulp van het cijfermateriaal worden getoetst.
- De cijfers geven stof tot bezinning op het kerkelijk uitgavenpatroon. Geven de kerken het geld uit aan de goede zaken?
- Kerkenraden, commissies van

Miljoenenbedrijf

Hebt u zich wel eens afgevraagd hoeveel geld er omgezet wordt in de Gereformeerde Kerken? In 1996 was er sprake van 71 miljoen aan inkomsten en 70 miljoen aan uitgaven.

In deze bedragen zijn diaconie en zending dan nog niet meegenomen. Het 'kerkelijk werk' is bij wijze van spreken een miljoenenbedrijf. Bij een dergelijke geldstroom is het gezond om over goed cijfermateriaal te beschikken en goed inzicht te geven in de besteding van de middelen.

De inkomsten voor het 'kerkelijk werk' komen uit verschillende bronnen. De belangrijkste is de VVB (Vaste Vrijwillige Bijdrage). Andere bronnen zijn collecten, rondgangen, giften, legaten, inkomsten uit huur, classissteun etc. In

1996 kwam 68% van de **inkomsten** uit de **W B**. In 1994 kwam 65% van de **inkomsten** uit de **W B**. De tweede bron van inkomsten **wordt** gevormd door **collecten** (17%). In de **periode 1994-1996** zat daar geen groei in. Legaten zorgden in 1994 voor 4% van de **inkomsten**. In 1996 was dat 2%.

Bij de ontwikkelingen van de VVB staan we nog even stil. De VVB is gestegen van f 360,00 per ziel naar f 391,00 per ziel. Dat is een jaarlijkse **verhoging** met meer **dan 4%**. Ter vergelijking: Het prijsindexcijfer is over dezelfde periode met 2,3% per jaar gestegen en de CAO-lonen met 1,5% **per** jaar over dezelfde periode.

Uit de cijfers **valt ook** op te maken **dat de** gemiddelde VVB in grotere **gemeenten** lager is dan in kleinere **gemeenten**. In gemeenten met minder **dan 450** zielen lag het gemiddelde in 1996 **op** f 418,00 per ziel. In gemeenten met meer **dan 1350** zielen **was** dit f 315,00 **per** ziel. **Ook per ressort van de Particuliere Synodes** doen zich opvallende verschillen voor. In Holland-Noord, Holland-Zuiden Gelderland zijn de **inkomsten** hoger **dan** in Utrecht en Overijssel.

Uitgaven

De uitgaven van de kerken zijn gerubriceerd naar een aantal belangrijke categorieën. 42% van de **uitgaven is bestemd** voor **traktementen** en kosten van predikanten. **Uit het materiaal** blijkt dat **kerken** tussen 6130-750 zielen en boven 1350 zielen de **laagste** kosten hebben. Dat heeft te maken met het aantal te onderhouden predikanten. De **kostenontwikkeling** over de jaren 1993-1996 is stabiel en **vergelijkbaar met de loonontwikkeling** volgens CAO's.

Wel een kostenfactor van betekenis, en ook een punt van noodzakelijke aandacht, blijkt het quotum voor emeritering te zijn. Dat quotum is in de periode 1993-1996 gegroeid van f 22,00 naar ruim

f 30,00 per ziel. Een jaarlijkse stijging van 12%!

Naast traktementen vormt de post 'kosters' een tweede belangrijke **uitgavenpost**. De kosten zijn in de jaren 1993-1996 sterker gestegen. Daar **zijn** verschillende oorzaken voor, zoals meer **arbeidsuren** voor kosters, **verandering** van salaris als gevolg van de wijzigingen rond 'inkomsten uit buffet' en de kosten **voor zieke, ARBO en pensioen**. De **kosten** voor gebouwen zorgen voor 12% van de uitgaven **en er wordt** 13% **aan** rente en **aflossing** betaald.

Quota

Een interessante post wordt gevormd **door** de kosten **van** het kerkverband, de quota (9%). Deze

kosten zijn niet in **alle kerken** hetzelfde. Landelijke quota voor de **Theologische Universiteit (f 21,50 per ziel in 1996)**, **hulpbehoevende studenten (f 3,50)**, **Archief- en Documentatiecentrum (f 1,75)**, **Deputaten Buitenlandse Kerken (f 5,25)** en het **Dovenpastoraat (f 1,15)** zijn voor alle **kerken** **ga**-**lijk**. De verschillen **ontstaan** in de **quota van** de classis of particuliere synode: hulpbehoevende **kerken** binnen of **buiten** de classis kunnen voor **aanzienlijke verschillen** **zor**-**gen**. Ook de kosten voor **evangelisatieprojecten** zorgen voor verschillen. In een **aantal kerken** worden deze **quota** overgelaten aan de evangelisatiecommissie. Ook dragen niet alle **kerken** bij **aan** deze quota. De groei van de quota **be**-**droeg** in de periode 1993-1996 ongeveer 4% per jaar.

Overzicht vergelijking met andere kerken

In 'Administratie en Beheer' (uitgave GKN) van februari 1998 is een aantal financiële gegevens opgenomen van de Gereformeerde Kerken Nederland, de Nederlands Hervormde Kerk en de Rooms Katholieke Kerk. Hieruit is de volgende vergelijking te maken:

	GKV	GKN	NHK	RKK
Opbrengsten:				
Levend geld	93%	87%	85%	71%
Uit bezit e.d.	7%	13%	15%	29%
Per lid	f 579	f 268	f 129	f 43
Per bijdrager			f 386	
Aantal leden	122.549	714.951	2.193.731	5.292.335
Aantal bijdragers			731.200	
Uitgavenpatroon:				
Personeelskosten	51%	62%	60%	46%
Kosten gebouwen	25%	20%	27%	37%
Afdrachten	9%	4%	5%	12%
Overige kosten	15%	14%	8%	5%
Aantal leden per predikant/pastoor (1994)				
	460	593	1.320	3.138

De belangrijkste kostencategorieën hebben we hierboven beschreven. Er is een restpost van 6% aan overige kosten. Dan moet u denken aan kopieer- en drukwerk, kantoorapparaten, aanschaf bijbels/boeken, telefoonkosten, plaatselijk kerkblad etc. Met deze kosten was in 1996 f 36,00 per ziel gemoeid. Uit de overzichten blijkt dat een aantal kosten (uitgedrukt in guldens per ziel) sterker drukken op kleine kerken dan op grote kerken.

We sluiten dit artikel af met een vergelijking met andere kerkgenootschappen (zie vorige pagina). Het overzicht geeft inzicht in cijfers van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt in vergelijking met andere kerken. De cijfers tonen opmerkelijke verschillen in bedragen per ziel.

De personeelskosten in onze kerken zijn relatief het laagst, hoewel per predikant het aantal te bearbeiten zielen gemiddeld het laagst is.

De uitgaven voor kerkelijke gebouwen liggen in de vrijgemaakte kerken het hoogst. Dat zal ongetwijfeld te maken hebben met het feit dat de kerken over minder oude gebouwen beschikken en meer met nieuwbouw en rente/aflossing te maken hebben.

In een volgend artikel hopen we bij de cijfers een aantal inhoudelijke vragen en opmerkingen aan de orde te stellen.

Dhr. J. Westert is alg. secr. van het G.M.V. Drs. G.J. te Rietstap is verbonden aan Te Rietstap Consulting te Ommen.

Lied van de week

Lied 58: DE SCHAPEN ALLE HONDERD

Het lied van deze week is geschreven bij de bekende gelijkenis over het verloren schaap (Lucas 15:3-7). De eenvoud en doorzichtigheid van de gelijkenis treffen we ook in het lied van Willem Barnard aan. De ongecompliceerdheid is niet alleen terug te vinden in de inhoud van het lied (de woordkeus), maar ook in verstechnische aspecten, zoals het gebruik van korte versregels en ongekunsteld rijm.

Wanneer we de liedtekst doorlezen, valt op dat de structuur van de tekst eveneens helder is. De eerste drie verzen vertellen de gelijkenis, terwijl het vierde vers gezien kan worden als een soort 'toepassing'. Bekijk we de eerste drie coupletten wat nauwkeuriger, dan ontdekken we dat de eerste vier regels van elk couplet het gelijkenis-verhaal vertelt: één van de honderd schapen is eigen wegen gegaan (vers 1, regel 1-4), de herder ontdekt dat er één van de honderd mist (vers 2, regel 1-4), waarop hij de woestijn ingaat om het verlorene veilig thuis te brengen (vers 3, regel 1-4). In de tweede helft van deze drie coupletten gaat het "volgens de dichter" steeds 'om de tegenstelling tussen schaapskooi en woestijn, als kooi verlaten wordt raakt het schaap in de woestijn verloren' (Compendium).

Vooral in de eerste twee verzen van het lied komen de getallen 100 en 1 nadrukkelijk naar voren. Dat ge-

beurt niet zonder reden. In de gelijkenis wordt gesproken over 100 schapen. Dat is een mooi rond getal, waarbij het des te belangrijker is dat er geen één uitvalt. Het getal 99 geeft immers schrijnend aan dat de voltalligheid kapot is geslagen. Dat is de achtergrond waarom de getallen 1 en 100 beaccentueerd worden in vers 1 en 2. Ook getallen kunnen hun taal spreken...

De 'Bijbelliederen' uit het Liedboek (gez. 1-115) zijn alle bij één of meer pericopen uit de Schrift geschreven. Boven de liederen worden die schriftgedeelten genoemd. Niet alle liederen zijn echter 'schriftberijmingen', dat wil zeggen: liederen waarin het betreffende bijbelgedeelte zo nauwkeurig en volledig mogelijk verwerkt is. Er bestaan meer legitieme mogelijkheden om een lied te maken dat doordrenkt is van de Schriften. Er zijn bijvoorbeeld ook bijbelliederen waarin voornamelijk de centrale boodschap van het schriftgedeelte weergegeven wordt (zie bijv. gezang 63, het lied van vorige week).

Ook bestaan er bijbelliederen waarin de dichter zich niet beperkt tot het gebruik van de schriftgedeelten die boven het lied vermeld worden. Bij km tevens andere gedeelten uit de Schrift in zijn lied verwerken. Dat is het geval in het lied van deze week. Want de inhoud van het vier-

Ali C. Drost-Brouwer

in prijs verlaagd

**Van f 25,90
voor
maar f 9,95**
Ing. 222 pag.

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25
4460 AA Goes
Telefoon 0113-215591

**MEER
DAN EEN
BELOFTE**

Ali C. Drost-Brouwer

de vers treffen we niet in Lucas 15:3-7 aan, maar elders in de Bijbel. In de Schrift wordt meermalen gesproken over afvallige herders die de kudde niet weiden, maar juist verstrooien. Voorbeelden treft u aan in Jeremia 23 en Ezechiël 34. Dit gegeven uit de Bijbel heeft Barnard in het laatste vers verwerkt: 'De mensen zijn gebonden door herders zonder hart'. De regels 5 en 6 ('Maar God wil van de schapen de goede herder zijn') verwijzen naar Ezechiël 34:11: 'Want zo zegt de Here HERE: Zie, ik zal zelf naar mijn schapen vragen en naar hen omzien; zoals een herder naar zijn kudde omziet'.

Verder verdienen de laatste twee versregels onze aandacht, Was in de vorige strofen sprake van een schaap dat de kooi verliet, in de slotstrofe is het de goede herder die de kooi heeft verlaten om te roeken in de woestijn.

Melodie

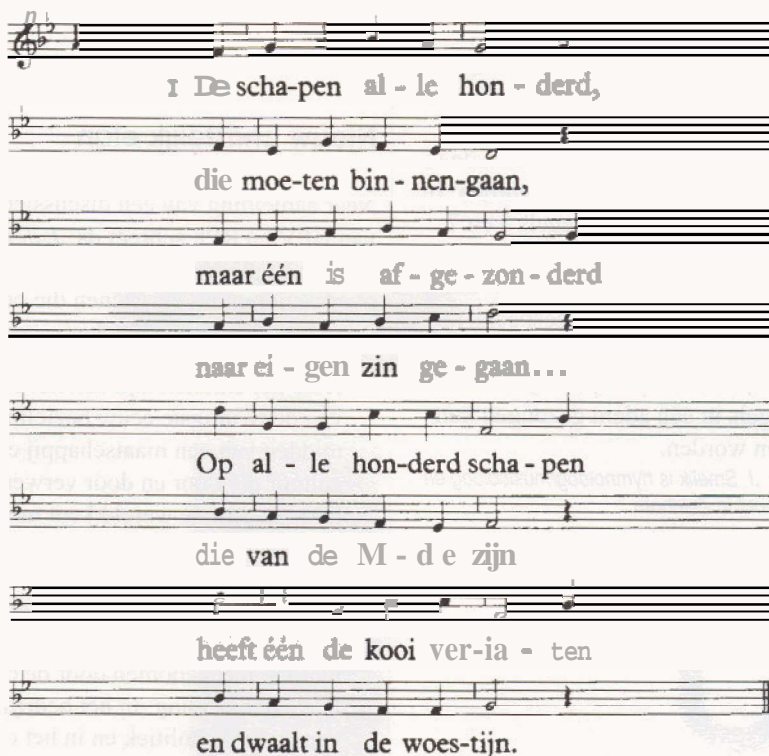
De componist Willem Vogel heeft een melodie gemaakt die aansluit bij de eenvoud en de heldere structuur van de tekst. De tweedeling in de tekst (regels 1-4 en 5-8) is terug te vinden in de melodie. De eerste vier regels horen namelijk ook uit muzikaal oogpunt bij elkaar. Ze worden gekenmerkt door een beweging in kleine toonsafstanden. De componist spreekt zelf over de 'beweging binnen de kooi'. In de kooi is inderdaad weinig ruimte... In de regels 5 t/m 8 gaat het er volgens Vogel 'veel woester aan toe'. De melodie maakt daar grotere sprongen ten en kwinten). Het geeft als het ware de uitgestrekte ruimte buiten de schaapskooi weer; het heen en weer dolen in de woestijn.

De melodie staat in een toonsoort (de zogenaamde aeolische modus) die wel verwant is met mineur, maar kenmerken heeft die we bij mineur niet aantreffen. Dat verklaart dat de melodie op een paar plaatsen niet helemaal voldoet aan ons verwachtingspatroon. Zo zal

58 De schapen alle honderd

Bij Lucas 15:3-7

Willem Vogel

1 De scha-pen al - le hon - derd,
die moe-ten bin - nen-gaan,
maar één is af - ge - zon - derd
naar ei - gen zin ge - gaan...
Op al - le hon-derd scha - pen
die van de M - d e zijn
heeft één de kooi ver-ia - ten
en dwaalt in de woes-tijn.

- 2 De herder is verwonderd;
waar is het schaapje heen?
Hij telt ze alle honderd,
hij telt ze een voor een...
Van al de honderd schapen
die Hem ter harte gaan
heeft één de kooi verlaten
en is apart gegaan.
- 3 De herder is gedwongen
naar de woestijn te gaan.
Hij heeft het schaap gevonden,
zo komt het veilig aan
waar al de andere schapen
alreeds verzameld zijn,
want wie de kooi verlaten
die vinden de woestijn.
- 4 De mensen zijn gebonden
door herders zonder hart,
zo hebben zij gezondigd
en allen zijn zij zwart...
Maar God wil van de s —
& goede herder zijn.
Hij heeft de kooi verlaten,
Hij zoekt in de woestijn.

W. Barnard, geb. 1920

naar **verwachting** het slot van regel 6 ('die **van** de kudde zijn') niet voor iedereen logisch **meteen** in de **oren klinken**. Dat punt in de melodie verdient dus **even extra aandacht**.

Bij het **aanleren van** de melodie kan het zinvol zijn om eerst de regels 1 t/m 4 te oefenen. Daarbij valt op te **merken** dat de **regels 1 en 3** identiek zijn. Vervolgens **kunnen** de **regels 5 t/m 8** aangeleerd worden. In dit gedeelte **zijn de regels 5 en 7** aan elkaar gelijk

De melodie moet vooral niet **traag en** log gezongen (**en** gespeeld!) worden. Een goede indicatie voor het juiste tempo lijkt mij dat **twéé** regels in één adem **gezangen kun-**nen worden.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

U uit de kerken

Intrede

Zondag 10 januari vond de bevestiging plaats van ds. D. Mak uit Enschede-Noord (missionaire dienst) door ds. A.A. Kramer te Gent (België). Evenals de bevestigingsdienst vond de intrede plaats in het eigen kerkgebouw aan de Tramstraat 1. Nieuw adres: Rozenlaan 11,4542 CV Hoek.

Zondag 10 januari vond de bevestiging plaats van ds. J. van de Wetering uit Bergentheim door ds. E. Meijer te Bergentheim. Bevestigingsdienst en intrede vonden plaats in 'De Voorhof, Burg. Mulderlaan 1.

Nieuw adres: Wieken 8,7711 XC Nieuwleusen, tel. 0529-481249.

In bezit van modem?

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

Nieuw christelijk elan

Naar **aanleiding van** een discussienota van GPV en RPF schreef ds. J. Jonkman in De *Wekker* van 20 november over bezieling bij christenen die ook voor de samenleving betekenis heeft:

Kent het christen zijn aan het eind van de **twintigste eeuw bezieling te midden van een** maatschappijen cultuur die door en door verwereldlijkt zijn? In de wereld kent m m wel bezieling. Bij grote sportevenementen laait het elan op. Een vol stadion kan tijdens een spannende wedstrijd zinderen. De mensen worden meegenomen door de collectieve bezieling. In het bedrijfsleven en in de politiek en in het onderwijs kunnen mensen zich vol elan toewijden aan de uitvoering van de toevertrouwde taken.

De vraag is wel waar ons elan vandaan komt. Wat is de bron van onze bezieling?

Sleur

Het christelijk elan heeft een eigen bron. Gegrepen door de boodschap van het gekomen en komende Koninkrijk van God geven we ons aan onze arbeid. Het valt niet mee om door de jaren heen – als je gezondheid mag behouden – met bezieling het werk te blijven doen. Er dreigt het gevaar van de sleur. Routinematig ben je met bepaalde dingen bezig. Na verloop van jaren en na het meegemaakt hebben van allerlei min of meer spannende zaken heb je het wel gezien. Veel mensen komen vroeg of laat voor de vraag te staan: is dit het nu? Is dit de invulling van de hooggestemde idealen uit de begintijd? Is dit het waarvan ik in mijn jarige jaren heb gedroomd? Wat is de uiteindelijke zin van al mijn bezig zijn (gewest)?

Waar ik me jaren geleden zo druk voor heb gemaakt en misschien wel vurige pleidooien heb gehouden, speelt jaren later niet de minste rol meer en is vergeten. Ons werk voltrekt zich tussen twee bijbelse polen die elkaar schijnen uit te sluiten. Er is het woord van de Prediker dat alles ijdelheid is. Ijdelheid der ijdelheden, de hoogste ijdelheid: dat is al ons bezig zijn. Welk voordeel geniet de mens van al zijn zwoegen? En wat je hebt mogen opbouwen en nalaten: voor wie zal het zijn? Het is goed om dit te blijven bedenken in de loop van de jaren. Het bewaart voor veel overbodige gewichtigdoenerij en zelfoverschatting.

Miet vergeefs

De andere pool in de Bijbel is dat duidelijk gezegd wordt dat onze arbeid niet tevergeefs is in de Here. En de Here is dan de gekruisigde en vooral opgestane Here Jezus Christus, de Koning in de troon der genade aan Wie alle macht is gegeven in de hemel en op de aarde. Onze arbeid is arbeid „in de Here” (1 Corinthiërs 15:58). Dat te bedenken bewaart ons voor gemakzucht, luiheid en onderschatting van de taken die ons in dit korte leven worden toevertrouwd die wij in gehoorzaamheid hebben te vervullen niet allereerst lettend op de uitkomst en de betekenis van ons werk voor jaren later.

Ons elan is christelijk!

Dat onderscheidt christenen van niet-christenen. Ook niet-christenen hebben elan. Niemand kan zonder bezieling zijn werk blijven doen. Je hebt motivatie nodig. De vraag is: wat is de bron van het elan.

(...)

Het is een vraag van belang: hoe kan een nieuw christelijk elan worden aangewakkerd? Bijbelse *m*en en *waarden* willen in praktijk worden gebracht vanuit een beleefde relatie. Het is de relatie met Christus. Die relatie is een geloofsrelatie. De Heilige Geest vervult met Christus en Zijn Evangelie. Er is een nauw verband tussen de prediking en het elan dat mensen ervaren. Men mag van de prediking niet vragen dat ze alleen maar bezielend en inspirerend is. Het gaat in de prediking om meer. Maar als we pleiten voor een bijbelse, bevindelijke prediking houdt dat wel in dat de prediking richtlijnen meegeeft voor het werk van iedere dag. Voor hoe we christen dienen te zijn in de wereld. De bijbelse bevinding is niet versmald tot het beleven van de persoonlijke relatie met God. Die relatie is het hart van alles.

Maar de bevinding raakt ons hele leven in alle verbanden en over alle dagen. Ons werk heeft met deze bevinding te maken. Bevinding raakt ook onze manier van werken. De instelling die wij hebben en van waaruit wij bezig zijn.

Prediking

De oproep van de discussienota om een nieuw christelijk elan aan te wakkeren is ook een appel op de dienaren van het Woord en hun prediking. Komt er bezieling mee in onze prediking? Een andere zaak is dat velen die zich christen noemen het met de kerkgang nauw niet nemen. En de vraag blijft: wat voor soort prediking hoort men? Het verticale doorgloeit het horizontale. Er is al veel gewonnen wanneer we zien dat er een nieuw christelijk elan nodig is. Christus vernieuwt inderdaad ons leven. Hij is de Koning van al onze dagen. Waar dat beleefd wordt, is een doorgaande vernieuwing aan de gang en zal er ook christelijk elan zijn, tot heil voor de hele samenleving.

Hartelijk doorleefd geloof

In De Waarheidsvriend van 10 de-

cember schreef ds H. van den Belt over de nadruk die Herman Bavinck legde op de noodzaak dat ons geloof ook hartelijk doorleefd zal zijn:

Gereformeerd en bevindelijk Terecht waarschuwt Bavinck voor het gevaar dat de bevinding een voorwaarde wordt voor het geloof. Toch schrijft hij daarmee de bevinding niet af. Hij waarschuwt tegelijk voor het andere gevaar, namelijk dat het geloof verwordt tot een verstandelijk aannemen van de waarheid. Dode orthodoxie is altijd een voorloper van de vrijzinnigheid. Hij heeft in de Gereformeerde Kerken van zijn dagen bepaalde ontwikkelingen geconstateerd, waarvan wij, zo'n driekwart eeuw later nog kunnen leren. Laten we eerst eens naar hem luisteren en daarna evalueren.

Piëtisme

'Pietisme en methodisme waren, evenals zoovele andere pogingen tot reformatie des levens in Protestantsche kerken, tegenover de dode orthodoxie in hun recht. Zij bedoelden oorspronkelijk niets anders, dan de slapende Christenheid wakker te schudden, wilden geen verandering aanbrengen in de belijdenis der Reformatie maar deze alleen toepassen in het leven.' In De zekerheid a h geloofs zegt hij: 'Daar spreekt uit deze richting eene hoogschatting en behartiging van het ééne noodige, welke ons in de drukte van het hedendaagsche leven al te zeer ontbreekt. Terwijl de Christenen in vroeger dagen om zichzelf de wereld vergaten, loopen wij gevaar in de wereld onszelf te verliezen.' Uit deze woorden spreekt een bezorgdheid voor de ontwikkeling binnen de Gereformeerde Kerken. Hoewel Bavinck alle wereldmijding afwijst, heeft hij toch het gevaar gezien van oppervlakkigheid in de enorme nadruk die er gelegd werd in het Calvinistische Reveil van Kuyper op de christelijke cultuur. Aan deze zorg heeft Bavinck meermalen uiting gegeven.

(...)

Op het Gereformeerd Studenten Congres van 1918 maakte Bavinck een opmerking in dezelfde richting: 'Wat zijn wij vooruitgegaan! Wat hebben wij wetenschappelijk en cultureel op de oudere generatie van afgescheidenen veel voor! Maar één ding hadden deze mensen op om voor: die wisten nog wat zonde en genade was. En lopen wij wel eens niet het gevaar, dat wij bij al onze toegenomen kennis en cultureel inzicht, dat ene gaan vergeten?'

Heimwee

(...)

'Wij zijn er heden ten dage op uit, om de gansche wereld te bekeeren, om alle levensterreinen, gelijk het heet, voor Christus te veroveren; maar wij laten menigmaal na, te vragen, of wij zelve in waarheid tot God bekeerd en in leven en sterven het eigendom van Christus zijn. En toch, op die vraag komt het wel degelijk aan; zij mag niet, onder het brandmerk van piëtistische of methodistische bekrompenheid, uit ons persoonlijk af kerkelijk leven gebannen worden.' Ging achter het Kuyperiaanse denken niet zoveel een positieve verwachting van de wedergeboren christen schuil. Het isolement is geen waarborg gebleken voor de invloed van de moderne theologie en levensstijl. De wereld heeft de kerk meer beïnvloed dan andersom. Bavinck heeft dit ingezien de diepste oorzaak gezocht in het gebrek aan authentiek geestelijk leven. Je kunt alles gereformeerd noemen en je Inbeelden dat je een boodschap hebt voor heel de wereld, maar wanneer je niet meer uit die boodschap leeft in afhankelijkheid van de Heere, zal die boodschap geen kracht hebben. De persoonlijke geloofsrelatie met Christus is nodig om staande te blijven en de wereld werkelijk te beïnvloeden.

Realiteit

Zijn Bavincks woorden geen waar-schuwing voor ons? Weten wij nog wat zonde en genade is in de ont-zaglijke realiteit des levens? Als we **alleen** de woorden **hebben** om door te geven, zullen de jongeren zoeken naar iets anders. Een lege *vorm zonder bevindelijke kennis van Christus, is niets meer dan dode rechtzinnigheid*. Hoe bevindelijk zijn we eigenlijk nog? Boe *authen-tiek*, existentieel, of welk modern woord je dan ook wilt gebruiken. Hebben we de boodschap die we brengen doorleefd **tof** op **de bodem** van ons kart of zijn we bezig **ver-trouwde klanken** uit te stoten in de prediking? Het **zijn** vragen die **ons** moeten aansporen tot **een** grondige zelfanalyse. We moeten terug naar de levende *geloofsverbinding aan de levende Heiland*, de Zaligmaker van zondaren. Bet komt ook voor **ons** aan op de vraag of wij zelf **écht** tot God bekeerd zijn en zo in leven en sterven het eigendom **van** Christus. Die vraag is niet bekrompen, maar van **levensbelang** ook om in de **postmoderne** cultuur een helder geluid te laten horen. De wereld heeft christenen nodig die geloven wat ze zeggen. Dat moet te merken zijn aan de ernst **waarmee** wij leven uit **het** woord **van** God, aan de toon die we aanslaan als **we** spreken uit het woord van God, **aan** de liefde

die er is tot onze Koning en tot el-kaar. Een heilig leven is het beste evangelisatiemiddel.

Geen scheiding

Bavincks waardering voor het Pië-tisme neemt toch niet weg, 'dat de **beteekenis** van de Christelijke reli-gie niet tot de redding en **zaligheid** van enkele zielen beperkt mag wor-den.' De zekerheid van het geloof is niet Het eindpunt, maar het begin-punt van de heilsweg. Een christen is iemand 'die niet naar het geloof streeft, maar uit het geloof **leeft**; die niet werkt, om te **gelooven**, maar gelooft om te werken.' Het *religi-euze leven is het centrum* van waar-uit al zijn denken en handelen uit-gaat In de gemeenschap met **God** sterkt hij zich voor de arbeid. 'Maar dat verborgen leven der **gemeen-schap met** God is toch het gansche leven niet. (...) Het **geestelijke le-ven** sluit het huiselijk en burgerlijk, het maatschappelijk en staatkundig, het leven voor **kunst** en wetenschap niet uit.' Bavinck wil **niets weten** van een scheiding tussen geestelijk en natuurlijk, religieus en werelds. In het **kruis** zijn hemel en aarde met elkander verzoend. Daarom loopt naar Gods raad de historie uit op de redding der gemeente als nieuwe mensheid, op de verlossing der we-reld, op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Wereldmijding is **on-**

*nodig en onmogelijk. Het is goed om te leven voor Gods aangezicht. Het is goed om in dat leven te dien-en, onze taak in Gods plan te vol-vberen. We staan midden in de we-reld en mogen in vrijheid gebruik maken en genieten van de **schep-ping**. De aarde is van de **Heere** en haar volheid. Maar juist als we dat beseffen kunnen we niet opgaan in de wereld, juist dan **zullen** we in-zien dat de wereld zonder God en Christus leeg is. Dan wordt alles **relatief gerelateerd aan** **Pia Ko-ninkrijk** Gods.*

Jubileum ds. De Wolf

Het **was** woensdag 23 december vijftientig jaar geleden dat ds. Joh. de Wolf in het ambt werd be-vestigd. Johannes de Wolf werd op 31 oktober 1946 te Serooskerke op Walcheren geboren. Hij studeerde theologie **aan** de Theologische Uni-versiteit (Broederweg) te Kampen. Op 23 december 1973 werd hij pre-dikant te Winschoten. In 1979 ver-trok hij naar 't Harde en Wezep. Vanaf **januari 1987 diende hij** al-leen de gemeente te Wezep. In juni 1996 werd hij van deze gemeente losgemaakt. Vanaf die tijd is ds. De Wolf beroepbaar. In november 1997 verhuisde hij naar Amers-foort. Momenteel **geeft** hij onder meer les aan de **Reformatische Hogeschool** te Zwolle. *9 feb 1995*

Verlof

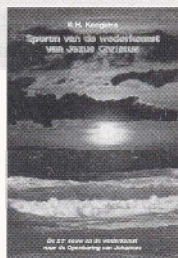
Momenteel is ds. R. Sietsma, zen-deling in **Brazilië (Cricitã)**, met verlof in Nederland. Ds. Sietsma en **zijn** gezin verblijven tot 28 **februari** op vakantiecentrum **Witterzomer**, Witterzomer 7,9405 VE Assen; tel. 0592-393683.

Ds. R.H. Keegstra

Sporen van de wederkomst van Jezus Christus

'Het boek **Openbaring** is een **troostboek** voor elke dag, midden in de gebeurtenissen van vandaag. Ds. Keegstra probeert dat **duidelijk** te maken door verbanden te leggen met wat we in het wereldnieuws tegenkomen'. Een **uniek** boek. *Geref. Kerkbode*

In deze uitgave met meer dan 350 gespreksvragen, **geeft** ds. Keegstra **rijn** visie over het bijbelboek **Openbaring** van Johannes.

174 pag., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

